

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HESABLAMA PALATASI

**“Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının
2019-cu il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə
Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının**

RƏYİ

BAKI 2018

MÜNDƏRİCAT:

Ümumi müddəalar	3
I Bölmə. “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2019-cu il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsinin ümumi xarakteristikası	5
1.1. <i>Qanun layihəsinin tertibi və təqdim edilməsi ilə bağlı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblər</i>	5
1.2. <i>Qanun layihəsinin strukturu və ümumi göstəricilər</i>	6
1.3. <i>Qanun layihəsinin digər müvafiq sənədlər və qanunvericilik aktlarının tələbləri baxımından qiymətləndirilməsi</i>	9
II Bölmə. Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının gəlirləri	10
2.1. <i>Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə gəlirlər və debitor borclar</i>	10
2.2. <i>Sair gəlirlər</i>	15
2.3. <i>Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait</i>	17
III Bölmə. Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının xərcləri	19
3.1. <i>Əhaliyə ödənişlər üzrə xərclər</i>	20
3.1.1. <i>Əmək pensiyalarının ödənilməsi xərcləri</i>	20
3.1.2. <i>Məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına müavinət xərcləri</i>	31
3.2. <i>AHIK xətti ilə sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə xərclər</i>	35
3.3. <i>Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanması xərcləri</i>	37
3.4. <i>Digər xərclər</i>	38
IV Bölmə. Nəticələr və tövsiyələr	39

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

“Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2019-cu il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsinə (Qanun layihəsi) Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Rəyi (Rəy) “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 6.0.2-ci, 7.0.1-ci və 24.1-ci maddələrinə müvafiq olaraq hazırlanmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2018-ci il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il 1 dekabr tarixli 904-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə 2017-ci il 25 dekabr tarixli 1757 nömrəli Fərmanı ilə “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2018-ci il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun adında qeyd edilmiş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı” kimi Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu qismində Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi nəzərdə tutulmuşdur. Bunu nəzərə alaraq Rəydə Qanun layihəsinin məqsədləri üçün “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı” qismində Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu (Fond) götürülmüş, Rəyin bölmələrinin adı istisna olmaqla, mətnə həmin orqan olaraq Fond nəzərdə tutulmuşdur.

Rəydə Fondun qanunvericiliklə müəyyən edilmiş vəzifə və funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün 2019-cu ildə gəlir və xərc istiqamətləri üzrə proqnozlaşdırılmış məbləğlərin əsaslılığı və nəzərdə tutulan tədbirlərin dövlətin sosial-iqtisadi inkişafının məqsədləri ilə uyğunluğu araşdırılmışdır.

Rəy hazırlanarkən Fondun büdcəsinin 2017-ci il üzrə icra göstəriciləri, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisi, həmçinin 2018-ci ilin I yarım ilinin yekunları üzrə icra göstəriciləri ilə müqayisəli təhlillər aparılmış, Rəy “Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsi ilə birgə təqdim edilmiş məlumat və göstəricilərdən, “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2018-ci il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il 1 dekabr tarixli 904-VQ nömrəli Qanunundan, 2018-ci ilin I yarım ili üzrə Fondun statistik məlumatlarından, Hesablama Palatasına təqdim edilmiş hesabatlar və məlumatlardan, Hesablama Palatasının əvvəlki illər üzrə müvafiq rəylərindən və analitik məlumat bazasından, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarından, Hesablama Palatasının Fondun rayon (şəhər) şöbələrində həyata keçirdiyi nəzarət tədbirlərinin nəticələrindən istifadə edilməklə və müxtəlif təhlillər aparılmaqla hazırlanmışdır. Əvvəlki illərin təcrübəsinə əsaslanaraq təhlillər zamanı 2018-ci ilin gözlənilən icra göstəricisi müvafiq proqnoz göstəricisinə bərabər götürülmüş, müqayisələr 2017-ci ilin faktiki icra və 2018-ci ilin proqnoz göstəricilərinə nəzərən aparılmış, araşdırmalar həm Fondun gəlirlərinin mənbələr üzrə formalaşması və həm də xərclərinin istiqamətlər üzrə maliyyələşdirilməsində mövcud risklərin qiymətləndirilməsi əsasında aparılmışdır.

Rəy “Ümumi müddəalar”dan, “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2019-cu il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsinin ümumi xarakteristikası”, “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra

hakimiyəti orqanının gəlirləri”, “Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyəti orqanının xərcləri”, “Nəticələr və tövsiyələr” adlı bölmələrdən və müvafiq alt-bölmələrdən ibarət olmaqla tərtib edilmişdir.

I BÖLMƏ. “SOSIAL TƏMİNATI VƏ MÜDAFİƏNİ HƏYATA KEÇİRƏN MÜVAFIQ İCRA HAKİMİYYƏTİ ORQANININ 2019-CU İL BÜDCƏSİ HAQQINDA” AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI QANUNUNUN LAYİHƏSİNİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Bu bölmədə Qanun layihəsinin tərtibi və Hesablama Palatasına təqdim edilməsi müddətləri üzrə müvafiq normativi-hüquqi sənədlərin tələbləri araşdırılmış, həmin tələblərin yerinə yetirilməsi səviyyəsi, həmçinin qanun layihəsinin struktur elementləri və müvafiq ümumi göstəriciləri təhlil edilmişdir.

1.1. Qanun layihəsinin tərtibi və təqdim edilməsi ilə bağlı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğu

Qanun layihəsi “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 27-ci maddəsinə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 12 iyul tarixli 93 nömrəli Qərarı ilə təsdiq “Dövlət büdcəsinin, büdcədənəkar dövlət fondları büdcələrinin tərtibi, icrası və icrasına nəzarət üzrə əməliyyatların əlaqələndirilməsinə dair Tədbirlər Planı”na əsasən tərtib edilmişdir.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 13-cü maddəsinə əsasən növbəti büdcə ili üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi ona əlavə edilmiş digər sənədlərlə birlikdə cari ilin oktyabr ayının 15-dən gec olmayaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin müzakirəsinə və təsdiqinə təqdim edilir. *Qanun layihəsi də qeyd edilən tələblərə müvafiq olaraq Hesablama Palatasına təqdim edilmişdir.* Lakin Qanun layihəsinə dəstəkləyici sənədlər və əsaslandırıcı sənədlər, ötən illərdə olduğu kimi, tam şəkildə əlavə edilməmişdir.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 12.1.10-cu maddəsinə əsasən qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təsdiq olunması nəzərdə tutulduğu hallarda növbəti büdcə ili üzrə büdcədənəkar dövlət fondlarının büdcələri haqqında qanun layihələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilir və təqdim etmə üzrə sonuncu müddət “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 13-cü maddəsi ilə oktyabr ayının 15-i müəyyən edilmişdir. *Qanun layihəsinin yekun variantının da Hesablama Palatasına təqdim edilməsi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlərdə həyata keçirilmişdir.*

Bununla belə, əvvəlki illərdə olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 12 iyul tarixli 93 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş və “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 27.1-ci maddəsinə əsasən dövlət büdcəsinin, büdcədənəkar dövlət fondları büdcələrinin tərtibi, icrası və icrasına nəzarət üzrə əməliyyatların əlaqələndirilməsini nəzərdə tutan müvafiq icra hakimiyyəti orqanı və büdcədənəkar dövlət fondları tərəfindən birgə hazırlanmış və təsdiq olunmuş “Dövlət büdcəsinin, büdcədənəkar dövlət fondları büdcələrinin tərtibi, icrası və icrasına nəzarət üzrə əməliyyatların əlaqələndirilməsinə dair Tədbirlər Planı”na nəzərdə tutulsa da, Fondun büdcəsinin Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinə və İqtisadiyyat

Nazirliyinə təqdim olunan layihəsinə Fondun büdcə təsnifatına uyğun gözlənilən gəlirləri, daxilolma mənbələri (dövlət və qeyri-dövlət, neft və qeyri-neft sektorları, büdcə və qeyri-büdcə təşkilatları, sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə, habelə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına) üzrə gəlirlər barədə məlumatlar, Fondun büdcə təsnifatına uyğun hesablanmış gəlirləri, daxilolma mənbələri (dövlət və qeyri-dövlət, neft və qeyri-neft sektorları, büdcə və qeyri-büdcə təşkilatları, sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə, habelə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına) üzrə gəlirlər barədə məlumatlar, məcburi dövlət sosial sığorta ayırmaları üzrə hüquqi və fiziki şəxslərin borcları (dövlət və qeyri-dövlət, büdcə və qeyri-büdcə təşkilatları, sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə) barədə məlumatlar, sosial siyasət üzrə nəzərdə tutulan tədbirlərin (dərəcələrin dəyişdirilməsi) qiymətləndirilməsinə dair məlumatlar, Fondun xərclərinin gözlənilən icrası, habelə növbəti il üzrə gəlirlərinin və xərclərinin ötən ilin faktiki, cari ilin isə proqnoz və gözlənilən nəticələri ilə büdcə təsnifatına uyğun müqayisəsi və digər müvafiq sənədlər təqdim edilməmişdir.

1.2. Qanun layihəsinin strukturu və ümumi göstəricilər

Qanun layihəsi 6 maddədən ibarət olmaqla tərtib edilmiş, *Qanun layihəsinin 1-ci maddəsində* Fondun 2019-cu il üçün gəlirlərinin və xərclərinin bərabər olmaqla 3928104,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırıldığı qeyd olunmuş, *2-ci maddəsində* Fondun mənbələr üzrə gəlirləri əks etdirilmişdir. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Qanun layihəsində gəlir mənbəyi kimi əks etdirilən "Sair gəlirlər" üzrə yalnız sanatoriya-kurort yollayışlarının qismən dəyəri üzrə daxilolmalar əks etdirilmiş, digər istiqamətlər üzrə isə proqnoz göstəriciləri göstərilməmişdir.

Hesablama Palatasının əvvəlki dövrlər üzrə müvafiq rəylərində qeyd olunduğu kimi, gəlir mənbələri üzrə şəffaflığın təmin edilməsi, həmçinin daha ətraflı araşdırmaların aparılması məqsədilə Qanun layihəsində "Sair gəlirlər" in tərkibinin tam açıqlanması məqsədmüvafiq hesab edilir.

Həmçinin, Qanun layihəsində, əvvəlki illərdə olduğu kimi, sığortaedənlərin Fonda əvvəlki dövrlərdə yaranmış borclarının ödənilməsindən daxilolmalar da əks etdirilməmişdir ki, bu da Fonda əvvəlki dövrlərdə yaranmış borclarının aradan qaldırılması istiqamətində görülmüş tədbirlərin nəticəliliyini qiymətləndirməyə imkan vermir.

Qanun layihəsinin 3-cü maddəsində Fondun xərclərinin istiqamətləri əks etdirilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, əvvəlki illərdən fərqli olaraq, Qanun layihəsində Fondun aparatının və onun yerli orqanlarının saxlanması xərcləri "Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanması xərcləri" adı altında verilmişdir.

Qanun layihəsində AHİK xətti ilə sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə xərclərin tərkibi göstərilməklə əks etdirilmişdir.

"Qalıqlardan istifadə" adlı *4-cü maddədə* Fondun aparatının və yerli orqanlarının hesablarında ilin sonuna qalan vəsaitin növbəti ilin xərclərinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilməsi göstərilmiş, qalıqlardan istifadəyə dair maddə əvvəlki illərdə əks etdirildiyi kimi verilmişdir. Hesablama Palatasına təqdim edilmiş müvafiq hesabatlarla əsasən həmin qalıq vəsait 2017-ci ilin əvvəlinə 93175,4 min manat, 2018-ci ilin əvvəlinə isə 27392,8 min manat təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, 2017-ci ilin əvvəlinə nisbətən sonunda qalıq məbləği 65782,6

min manat azalmışdır ki, bu da 2017-ci il üzrə Fondun 3486792,7 min manat məbləğində xərclərinin 3421010,1 min manat məbləğində gəlirlərindən çox olan hissəsinə bərabərdir. Gələn ildə də, əvvəlki illərdə olduğu kimi, cari ilin qalığının gəlirlər qismində əks etdirilməsi nəzərdə tutulmamışdır.

Hər növbəti ilin büdcə layihəsində cari ilin büdcə qalığının qeyd olunaraq gəlirlər qismində nəzərə alınması və bununla da Fondun büdcəsinin gəlirlərinin daha ətraflı və tam məbləğdə əks etdirilməsi məqsədemüvafiq hesab edilir ki, bu da Fondun xərclərinin qiymətləndirilməsi və optimallaşdırılması, həmçinin gəlirlərin və xərclərin məbləğinin hər il qanunvericiliklə təsdiq edilmiş müvafiq göstəricilərə uyğunluğunun təmin edilməsi baxımından vacibdir.

Qanun layihəsinin 5-ci maddəsində büdcə ili ərzində dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlara nəzərdə tutulmuş məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə vəsaitlər müvafiq icra hakimiyyəti orqanının yerli orqanlarının xəzinə hesablarına tam məbləğdə daxil olmadıqda, sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin məbləği nəzərdə tutulmuş və faktiki hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqları arasındakı fərq qədər artırılması, artıq daxil olduqda isə nəzərdə tutulmuş və faktiki hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqları arasındakı fərq qədər azaldılması göstərilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, Konsepsiyanın tələblərinə müvafiq olaraq pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə dövlət büdcəsinin və Fondun müvafiq öhdəliklərinin müəyyən edilməsi istiqamətində tədbirlər görülmüş, 2018-ci ilin 1 yanvar tarixindən pensiyaların ödənilməsi xərclərinin dövlət büdcəsinin və Fondun müvafiq öhdəliklərinə müvafiq şəkildə həyata keçirilməsinə başlanılmış, dövlət büdcəsindən ayrılmalar da dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi məqsədini daşımışdır. Gələn ildə də pensiyaların ödənilməsi xərclərinin eyni prinsiplər əsasında maliyyələşdiriləcəyi nəzərdə tutulmuşdur və Qanun layihəsinin 5-ci maddəsi Fondun büdcəsinə dövlət büdcəsindən ümumi daxilolmalar üzrə tənzimləmələri əhatə edir. Nəzərə alınmalıdır ki, büdcə təşkilatları üzrə Fonda ödəmələr yığım baxımından Fondun funksional fəaliyyətinə birbaşa aid deyildir və həmin ödəmələr xəzinədarlıq sistemi vasitəsilə həyata keçirilir. Bu baxımdan Fonda ödəmələrin tam daxil olmasının subyektiv səbəblərdən təmin edilməməsi büdcə vəsaitlərindən istifadə üzrə inzibatçılıq məsələlərinə diqqət yetirməyi tələb edir. İkinci bir tərəfdən dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar üzrə proqnozlaşdırılmış vəsaitin 100% icra edilməməsi dövlət öhdəliyinin artırılması üçün səbəb kimi qəbul edilməməlidir. Eyni zamanda, tam məbləğdə daxil olmayan vəsaitin məbləğinin dövlət öhdəliklərinin hesablanmış məbləğindən çox olduğu halda tətbiq edilməli prosedurlar qanunvericiliklə müəyyən edilməmişdir.

Qanun layihəsinin 6-cı maddəsində isə qanunun 2019-cu ilin 1 yanvar tarixindən qüvvəyə minəcəyi göstərilmişdir.

Rəyin hazırlanmasında dövlət büdcəsi zərfi ilə birgə Hesablama Palatasına daxil olmuş, həmçinin Fond və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən təqdim olunmuş aşağıdakı ümumi sosial-iqtisadi göstəricilərdən istifadə edilmişdir (Cədvəl 1):

Cədvəl 1. 2017-2019-cu illər üzrə bəzi sosial-iqtisadi göstəricilər

		2017 (faktiki)	2018 (proqnoz)	2019 (layihə)
Ümumi Daxili Məhsul	milyon manat	70135,1	76884,6	81955,1
Orta aylıq nominal əmək haqqı	manat	528,5	558,4	641,7
Ümumi məşğulluq (kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatları istisna olmaqla)	min nəfər	3069,2	3118,6	3166,5
Əmək pensiyaçıların sayı (hər ilin sonuna)	min nəfər	1318,4	1301,8	1286,7
yaşa görə	min nəfər	778,0	763,0	746,3
əlilliyə görə	min nəfər	389,8	396,6	401,0
ailə başçısının itirilməsinə görə	min nəfər	150,6	142,2	139,4
1 pensiyaçı üzrə orta aylıq pensiya məbləği	manat	208,6	226,8	241,0
Əmək pensiyasının minimum məbləği (01.07.2017-ci il tarixdən)	manat	110,0	116,3	133,6
Əmək pensiyaçıları üçün yaşayış minimumu	manat	130,2	144,0	149,0
İstehlak qiymətləri indeksi	%	12,9	3,1	3,7

2019-cu ilin dövlət büdcəsinin layihəsi ilə bağlı təqdim edilmiş müvafiq proqnoz göstəricilərinə görə respublika üzrə Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) 2017-ci ilin icrası üzrə 70135,1 milyon manat, 2018-ci ilin proqnozu üzrə 76884,6 milyon manat, 2019-cu ilin layihəsi üzrə 81955,1 milyon manat təşkil etmiş, ÜDM-in 2019-cu ildə 2017-ci ilin icra göstəricisinə nisbətən 11820,0 milyon manat və ya 16,9%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisinə nisbətən isə 5070,5 milyon manat və ya 6,6% artımı proqnozlaşdırılmışdır.

Orta aylıq əmək haqqının məbləğinin isə 2018-ci ildə 558,4 manat və ya 2017-ci ilin müvafiq göstəricisindən 29,9 manat və ya 5,7%, 2019-cu ildə 641,7 manat və ya 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən 83,3 manat və ya 14,8% çox olacağı nəzərdə tutulmuşdur.

Əmək pensiyaçıların yaşayış minimumunun gələn il 149,0 manat olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci il üzrə müvafiq göstəricidən 18,8 manat və ya 14,4%, 2018-ci il üzrə müvafiq göstəricidən isə 5,0 manat və ya 3,5% çoxdur.

Orta aylıq pensiya məbləğinin gələn il 241,0 manat olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2018-ci il üzrə müvafiq göstəricidən 14,2 manat və ya 6,3% çoxdur.

Qeyd edilməlidir ki, cari ilin sonuna respublikada inflyasiyanın 3,1% səviyyəsində olacağı proqnozlaşdırılır. Göründüyü kimi, orta aylıq pensiya məbləğinin artım səviyyəsi illik inflyasiyanın artım səviyyəsini 2 dəfə üstələyəcəkdir.

2019-cu ildə, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatları istisna olmaqla, məşğul əhalinin sayının 3166,3 min nəfər olacağı proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 97,3 min nəfər və ya 3,2%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 47,9 min nəfər və ya 1,5% çoxdur. Qeyd edilməlidir ki, pay torpaqları olan əhalinin həmin torpaqlardan istifadə etməklə gəlir əldə etmələri və ümumiyyətlə bu istiqamətdə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmalarının dəqiqləşdirilməsinin çətin olması səbəbindən kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatlarında məşğul əhalinin sayı məşğul əhalinin ümumi sayında nəzərə alınmamışdır.

1.3. Qanun layihəsinin digər müvafiq sənədlər və qanunvericilik aktlarının tələbləri baxımından qiymətləndirilməsi

“Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə birgə təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 2019-cu ildə büdcə təşkilatları üzrə Fonda ayırmaların məbləğinin büdcə xərclərinin iqtisadi təsnifatının “Əmək haqqına üstəlik” (212100) köməkçi bölməsi üzrə 673184,5 min manat olacağı nəzərdə tutulmuşdur. Həmin vəsait Qanun layihəsində büdcədən maliyyələşən təşkilatlardan büdcə vəsaitləri üzrə daxilolmaların məbləğindən 138502,5 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 82,9%-i qədərdir. Qeyd edilməlidir ki, fərqlən formalaşmasına dövlət büdcəsində “Subsidiyalar və cari transfertlər” və “Digər xərclər” bölmələrindən bəzi qurumlara ayrılan vəsaitlər hesabına həyata keçirilən fəaliyyətlər zamanı əməyin ödənilməsinə vəsaitin icra edilməsi də təsir edir.

2018-ci ildə olduğu kimi, Qanun layihəsində də dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün Fondun büdcəsində vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Qanun layihəsinin 2-ci maddəsinin 3-cü hissəsində bu məqsədlə 1505077,6 min manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsi zərfi ilə birgə təqdim edilmiş məlumatlarda funksional təsnifatın “Sosial müdafiə və sosial təminat” bölməsinin “Sosial müdafiə” köməkçi bölməsində iqtisadi təsnifatın “Digər müavinət və transferlər” maddəsindən Fonda dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaitin məbləği qədərdir.

“2014-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sisteminin islahatı Konsepsiyası”nda nəzərdə tutulan pensiya təminatı sisteminin təkmilləşdirilməsi, həmin sistemin maliyyə dayanıqlılığının gücləndirilməsi məqsədilə 2017-ci ildən başlayaraq müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsinə başlanılmış, pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə Fondun və dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin müəyyən edilməsi istiqamətində addımlar atılmış, əsas dövlət öhdəliyi kimi bilinən əmək pensiyalarının baza hissəsi ləğv edilmiş, yeni təyin edilən pensiyaların məbləğinin toplanılan sığorta vəsaitləri hesabına formalaşan pensiya kapitalı əsasında müəyyənləşməsinə imkan verən sistem yaradılmışdır. Sığorta haqqı normativinin strukturunun təkmilləşdirilməsi, məcburi dövlət sosial sığorta haqqını minimum əməkhaqqına nəzərən ödəyənlərin (mülkiyyətində kənd təsərrüfatına yararlı torpaqları istifadə edən şəxslər, fərdi sahibkarlıq və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər) sığorta normativlərinin təkmilləşdirilməsi kimi mühüm məsələlərin bir qisminin 2019-cu ildə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Belə ki, 2019-cu ilin dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birgə təqdim edilmiş izahatda növbəti ildə büdcə-vergi siyasətinin əsas prioriteti kimi muzzla çalışanların gəlirləri ilə bağlı islahatın həyata keçirilməsi, islahatın mühüm istiqamətlərindən biri kimi məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə ümumi yükün işəgötürən və işçi üzərinə düşən nisbətlərinin tənzimlənməsi qeyd edilmişdir. Neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən sığortaedənlərdə işləyənlərə münasibətdə sosial sığorta haqqı dərəcəsinin aylıq gəlir məbləği 200 manatadək olduqda işçi üzrə 3%, işəgötürən üzrə 22%, aylıq gəlir məbləği 200,0 manatdan çox olduqda isə işçi üzrə 6,0 manat və 200,0 manatdan yuxarı olan hissənin 10,0%-i, işəgötürən üzrə 44,0 manat və 200,0 manatdan yuxarı olan hissənin 15%-i həddində müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

II BÖLMƏ. SOSIAL TƏMINATI VƏ MÜDAFİƏNİ HƏYATA KEÇİRƏN MÜVAFIQ ICRA HAKIMIYYƏTI ORQANININ GƏLİRLƏRİ

Qanun layihəsinə əsasən Fondun gəlirləri 3928104,0 min manat həcmində proqnozlaşdırılmışdır (Maddə 1) ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 507094,0 min manat və ya 14,8%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən 349344,0 min manat və ya 9,8% çoxdur (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. 2017-2019-cu illərdə Fondun gəlirlərinin strukturu

min manatla

Göstəricilər	2017 (icra)	2018		2019 (layihə)					
		Proqnoz	İcra səviyyəsi, i,%	məbləğ	xüsusi çəki,%	artım/azalma			
						2017-ci ilin icrası ilə		2018-ci ilin proqnozu	
						+;-	%	+;-	%
GƏLİRLƏR, cəmi	3421010,0	3578760,0	100,0	3928104,0	100,0	507094,0	114,8	349344,0	109,8
1 Məcburi dövlət sosial sığorta haqları	2085664,2	2273260,0	100,0	2419371,6	61,6	333707,4	116,0	146111,6	106,4
1.1. Bütçədən maliyyələşən təşkilatlar üzrə	743517,6	865000,0	100,0	922371,6	23,5	178854,0	124,1	57371,6	106,6
1.1.1. Bütçədən maliyyələşən təşkilatlardan daxilolmalar		738100,0	100,0	811687,0	20,7	811687,0		73587,0	110,0
1.1.2. Bütçədən maliyyələşən təşkilatlarda işləyənlərdən daxilolmalar		100600,0	100,0	110684,6	2,8	110684,6		10084,6	110,0
1.1.3. Bütçə təşkilatlarının bütçədən kənar vəsaitləri üzrə		26300,0	100,0		0,0	0,0		-26300,0	0,0
1.2. Digər sığortaedənlər	1342146,6	1408260,0	100,0	1497000,0	38,1	154853,4	111,5	88740,0	106,3
sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər üzrə	56953,0	60000,0	100,0	65000,0	1,7	8047,0	114,1	5000,0	108,3
2 Sair gəlirlər	32345,9	5500,0	100,0	6000,0	0,2	-26345,9	18,5	500,0	109,1
sanatoriya-kurort yollayışlarının qismən dəyəri üzrə daxilolmalar		1800,0	100,0	2000,0	0,1	2000,0		200,0	111,1
3 Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının bütçəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət bütçəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət bütçəsindən ayrılan vəsait	1303000,0	1300000,0	100,0	1502732,4	38,3	199732,4	115,3	202732,4	115,6

Cari ildə olduğu kimi, 2019-cu ildə də Fondun gəlirlərinin məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından, sair gəlirlərdən və Fondun bütçəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət bütçəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət bütçəsindən ayrılan vəsaitlərdən ibarət olacağı nəzərdə tutulmuşdur.

2.1. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə gəlirlər və debitor borclar

Qanun layihəsinə əsasən 2019-cu ildə məcburi dövlət sosial sığorta haqları (MDSSH) üzrə 2419371,6 min manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 333707,4 min manat və ya 16,0%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 146111,6 min manat və ya 6,4% çox olmaqla Fondun ümumi gəlirlərinin 61,6%-i qədərdir. Göründüyü kimi, MDSSH üzrə daxilolmaların cari ilə nisbətən proqnozlaşdırılan artım səviyyəsi ölkə üzrə orta aylıq əmək haqqının 14,9%-lik proqnozlaşdırılan artım səviyyəsi ilə uyğunluq təşkil etmir.

Eyni zamanda qeyd edək ki, MDSSH üzrə daxilolmalar Fondun ümumi gəlirlərinin 2017-ci ildə 61,0%-i qədər olmuş, 2018-ci ildə isə 63,5% təşkil edəcəyi proqnozlaşdırılmışdır.

Başqa sözlə, son iki ildə bu mənbədən daxilolmalar üzrə nəzərəcarpacaq artım dinamikası müşahidə olunduğu halda, 2019-cu ildə xüsusi çəki demək olar ki, 2017-ci il səviyyəsində, 2018-ci il üzrə müvafiq göstəricidən isə 1,9 faiz bəndi az nəzərdə tutulmuşdur.

Fond tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 01.07.2018-ci il tarixə MDSSH üzrə yarımillik 1091985,5 min manat proqnoza qarşı 1145480,1 min manat faktiki hesablanmış (104,9%), kassa icrası isə 1094835,4 min manat (100,3%) təşkil etmişdir.

2019-cu ilin dövlət büdcəsinin layihəsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən təqdim edilmiş məlumata əsasən respublikada məşğul əhalinin sayı 2017-ci ildə 4822,1 min nəfər (o cümlədən, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatları üzrə 1752,9 min nəfər) olmuş, 2018-ci ildə həmin göstəricinin 4906,6 min nəfər (o cümlədən, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatları üzrə 1788,0 min nəfər) və ya 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 84,5 min nəfər və ya 1,8% çox, 2019-cu ildə isə 4993,8 min nəfər (o cümlədən, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatları üzrə 1827,3 min nəfər) nəfər və ya 2018-ci il üzrə müvafiq göstəricidən 87,2 min nəfər və ya 1,8% çox olacağı proqnozlaşdırılmışdır. Göründüyü kimi, məşğul əhalinin sayında artım nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da MDSSH-inin artımına xidmət edən əsas amillərdəndir.

Qeyd edilməlidir ki, 2019-cu il üzrə dövlət büdcəsi layihəsi ilə birgə Hesablama Palatasına təqdim edilən həmin layihəyə dair izahatda sosial sığorta haqlarının vaxtında və tam həcmdə hesablanmasına və ödənilməsinə nəzarətin vergi orqanları tərəfindən təmin ediləcəyi qeyd olunmuşdur. Başqa sözlə, gələn ildən Fondun yığım funksiyasının vergi orqanlarına verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Hesablama Palatasının Fondun yerli orqanlarında həyata keçirdiyi nəzarət tədbirləri zamanı bir çox hallarda təsərrüfat subyektlərinin faktiki fəaliyyətdə olması, fəaliyyət növləri və yerləri, həmçinin əmək haqqı fondu haqqında vergi orqanlarının və Fondun məlumatlarında fərqlərin olduğu aşkar edilmiş, bir çox hallarda vergi orqanlarının məlumatlarının düzgün olduğu müəyyənləşdirilmiş, dövrü olaraq Fond tərəfindən də yerli orqanlara qeyd edilən fərqlərin araşdırılması və aradan qaldırılması istiqamətində müvafiq tapşırıqlar verilmişdir. Yığım funksiyasının vergi orqanlarına verilməsi həmin fərqlərin formalaşmasının qarşısını almaqla məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb olunma üzrə sığortaedənlərin qanunvericiliyin tələblərindən yayınma hallarının qarşısının alınmasına və MDSSH üzrə potensialdan daha dolğun istifadə edilməsinə şərait yaradacaqdır.

MDSSH üzrə daxilolmaların 922371,6 min manatının və ya 38,1%-nin *büdcə təşkilatlarından* daxil olacağı proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 178854,0 min manat və ya 24,1%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 57371,6 min manat və ya 6,6% çoxdur.

Qeyd edilməlidir ki, müvafiq qanunvericiliyə əsasən 2018-ci ilin 1 mart tarixindən dövlət qulluqçularının, həmçinin müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının hərbi qulluqçularının, xüsusi rütbəsi olan əməkdaşlarının və dövlət qulluqçusu olmayan mülki işçilərinin aylıq vəzifə (tarif) maaşları orta hesabla 10,0% qaldırılmış, büdcə sektorunda digər sahələrdə (təhsil və s.) isə əmək haqqının artırılması istiqamətində tədbirlərin görülməsi daimi olaraq davam etdirilir (diaqnostik qiymətləndirmələrin aparılması və s.) ki, bu da büdcə sektorunda MDSSH üzrə daxilolmaların səviyyəsinə təsirsiz ötürür.

2018-ci ilin I yarım ilinin yekunları üzrə büdcə sektorunda 384665,5 min manat proqnoza qarşı 402342,2 min manat MDSSH yığılmış, proqnoz 104,6% icra edilmişdir. 2018-

ci ilin I yarısı üzrə artıqlaması ilə icra yuxarıda qeyd edilən əmək haqqı artımı ilə əlaqələndirilə bilər.

Qanun layihəsinə əsasən büdcə sektoru üzrə daxilolmaların 811687,0 min manatı və ya 88,0%-i büdcədən maliyyələşən təşkilatlardan, 110684,6 min manatı və ya 12,0%-i isə büdcədən maliyyələşən təşkilatlarda işləyənlərdən daxilolmalardan ibarət olacaqdır ki, bu da sığortaedənlər və sığortaolunanlar üzrə mövcud sığorta haqqı normativlərinə (22,0% və 3,0%) uyğundur. Daxil olacaq vəsait 2018-ci ilin uyğun proqnoz göstəricilərindən, müvafiq olaraq, 73587,0 min manat və ya 10,0%, 10084,6 min manat və ya 10,0% çoxdur.

2019-cu ildə MDSSH üzrə daxilolmaların 1497000,0 min manatının və ya 61,9%-nin *digər sığortaedənlərdən* daxil olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 154853,4 min manat və ya 11,5%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 88740,0 min manat və ya 6,3% çoxdur. Qeyd edilməlidir ki, 2018-ci ilin I yarım ilinin yekunu üzrə Fond tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlara əsasən qeyri-büdcə sektorunda 671030,0 min manat proqnoza qarşı faktiki hesablanmış vəsait 691786,98 manat (103,1%), kassa icrası isə 660964,66 min manat (98,5%) təşkil etmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Fondun ümumi gəlirlərində büdcə və qeyri-büdcə sektorlarından daxilolmaların xüsusi çəkili üzrə son dövrlərin icra dinamikasının da gələn il dəyişəcəyi proqnozlaşdırılmışdır. Belə ki, Fondun ümumi gəlirlərində büdcə və qeyri-büdcə sektorlarından daxilolmaların xüsusi çəki göstəriciləri 2016-cı ilin icrası üzrə, müvafiq olaraq, 37,1% və 62,9%, 2017-ci ilin icrası üzrə, müvafiq olaraq, 35,6% və 64,4%, 2018-ci ilin I yarım ilinin icrası üzrə 36,7% və 63,3% təşkil etdiyi halda gələn il həmin göstəricilərin, müvafiq olaraq, 38,1% 61,9% olacağı nəzərdə tutulmuş, Fondun gəlirlərinin tərkibində qeyri-büdcə sektorunun xüsusi çəkisinin azalması büdcə sektorunun payının artması hesabına formalaşması proqnozlaşdırılmışdır.

Qanun layihəsinə əsasən 2019-cu ildə qeyri-büdcə sektoru üzrə daxilolmaların 65000,0 min manatının və ya qeyri-büdcə sektoru üzrə gəlirlərin 4,3%-nin, Fondun ümumi gəlirlərinin isə 1,7%-nin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərdən daxil olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 8047,0 min manat və ya 14,1%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 5000,0 min manat və ya 8,3% çoxdur. Qeyd edilməlidir ki, fiziki şəxslərdən daxilolmaların müvafiq xüsusi çəki göstəriciləri son 3 il ərzində təxminən eyni səviyyədə qalmışdır. Bununla belə, 2018-ci ilin I yarısının yekunlarına görə fiziki şəxslərdən qeyri-büdcə sektorundan daxilolmaların 4,8%-i, Fondun ümumi gəlirlərinin isə 1,6%-i qədər olmaqla 33771,94 min manat faktiki hesablanmış vəsaitə qarşı 31528,54 min manat həcmində kassa icrası olmuş, proqnoz faktiki xərclər üzrə 93,1%, kassa xərcləri üzrə 86,9% icra edilmişdir. Göründüyü kimi, fiziki şəxslərdən daxilolmalar üzrə proqnoz kəsrilə icra edilmişdir ki, buna səbəb kimi fiziki şəxslər tərəfindən əmək haqqı ödənişlərinin düzgün göstərilməməsi və ya heç göstərilməməsi, aktiv fəaliyyətdə olan fiziki şəxslərin fəaliyyətsiz kimi uçotda olması, fiziki şəxslərlə hesablaşmaların onların fəaliyyət növü və yerinə uyğun aparılmaması göstərilə bilər və Hesablama Palatasının Fondun yerli orqanlarında apardığı nəzarət tədbirlərində də belə nöqsanlarla rast gəlinmişdir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər üzrə daxilolmaların icra səviyyəsinin dinamikasına, həmçinin aparılmış nəzarət tədbirlərinin nəticələrinə əsaslanaraq Hesablama Palatası fiziki şəxslərlə hesablaşmalar üzrə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsini məqsədamüvafiq hesab edir.

Fondun gəlirlərinin səviyyəsinə sığortaedənlərin Fonda MDSSH üzrə borclarının ödənilməsi səviyyəsi birbaşa təsir göstərir. Qeyd edilməlidir ki, məcburi dövlət sosial sığortası sahəsində borcların tənzimlənməsi istiqamətində cari ildə əsaslı addımlar atılmış, “Məcburi dövlət sosial sığorta sahəsində borcların tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 6 mart tarixli 1042-VQ nömrəli Qanunu qəbul edilmiş və 01.04.2018-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir. Həmin qanunun 1-ci maddəsinə əsasən sığortaedənlərin Fondun uçot sistemində mövcud olan 2006-cı ilin 1 yanvar tarixinə yaranmış və 2018-ci ilin 1 aprel tarixinədək ödənilməmiş MDSSH üzrə borcları tam məbləğdə, 2-ci maddəsinə əsasən 2015-ci ilin 1 yanvar tarixinədək yaranmış və 2018-ci ilin 1 aprel tarixinədək ödənilməmiş məcburi dövlət sosial sığortası qaydalarının pozulmasına görə tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyaları (hesablanmış penya) üzrə borcları tam məbləğdə silinir.

Qeyd edilən Qanunun 3-cü maddəsində həmin Qanunun 2-ci maddəsi nəzərə alınmaqla sığortaedənlərin Fondun uçot sistemində mövcud olan 2015-ci ilin 1 yanvar tarixindən yaranmış və 2018-ci ilin 1 aprel tarixinədək ödənilməmiş məcburi dövlət sosial sığortası qaydalarının pozulmasına görə tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyaları (hesablanmış penya) üzrə sığortaedənlər tərəfindən 2018-ci ilin aprel-may ayları ərzində həmin maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) 10%-inin ödənilməsi halda maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) ödənilməmiş 90%-inin, 2018-ci ilin aprel-iyul ayları ərzində həmin maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) 30%-i ödənilməsi halda maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) ödənilməmiş 70%-inin, 2018-ci ilin aprel-sentyabr ayları ərzində həmin maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) 50%-i ödənilməsi halda maliyyə sanksiyalarının (hesablanmış penyanın) ödənilməmiş 50%-inin silinməsi qeyd edilmiş, 4-cü maddəsində həmin qanunun 1-ci, 2-ci və 3-cü maddələrinin ödənilməsi barəsində məhkəmə qərarı qəbul edilmiş, lakin 2018-ci ilin 1 aprel tarixinə ödənilməmiş borcların qalıqına da şamil edildiyi vurğulanmışdır.

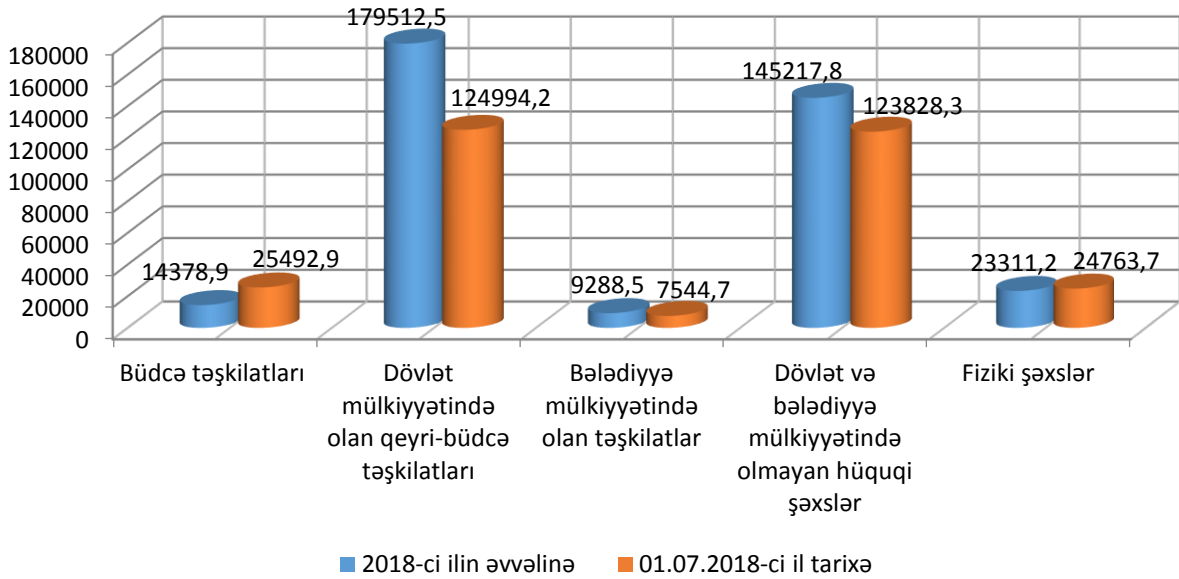
Təqdim edilmiş müvafiq məlumatlara əsasən 01.07.2018-ci il tarixə sığortaedənlərin Fonda borcunun məbləği 306623,8 min manat (282639,3 min manat borcun əsas məbləği (92,2%), 23775,2 min manat penya və maliyyə sanksiyaları (7,7%), 209,3 min manat digər borclar (0,1%)) təşkil etmiş, borcun məbləği ilin əvvəlinə olan 371708,9 min manat (290717,7 min manat borcun əsas məbləği (78,2%), 80773,3 min manat penya və maliyyə sanksiyaları (0,1%), 217,9 min manat digər borclar) məbləğə nəzərən 65085,0 min manat (8078,4 min manat borcun əsas məbləği üzrə, 56998,1 min manat penya və maliyyə sanksiyaları üzrə, 8,6 min manat digər borclar üzrə) azalmışdır. Göründüyü kimi, məbləğ baxımından ilin əvvəlinə nisbətən əsas azalma maliyyə sanksiyaları üzrə olmuşdur ki, bu da, əsas etibarilə, yuxarıda qeyd olunan qanunun qüvvəyə minməsindən sonra görülmüş müvafiq tədbirlərlə əlaqələndirilə bilər. Belə ki, Fondun Kollegiyasının 2014-cü il 18 noyabr tarixli 04 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi dövlət sosial sığorta haqqının toplanması Qaydaları”nın 6.11-ci bəndi ilə Fond orqanının sərəncamları ilə sığortaedənlərin bank hesablarından silinən, eləcə də təyinatı göstərilməyən (ödəniş sənədlərində ödənilən vəsaitin MDSSH üzrə borcun əsas məbləğinin, maliyyə sanksiyaları (o cümlədən penya) üzrə borcun və ya cari öhdəliklərin ödənilməsinə aid olması konkret göstərilmədikdə) ödəniş sənədləri üzrə daxil olan vəsaitlərin borcların ödənilməsinə aid edilməsi növbəliliyi müəyyən edilmiş, həmin növbəliliyə əsasən ilk növbədə ödənişi bir ildən çox olmamaqla gecikdirilən borcların, sonra bir ildən çox olmamaqla hesablanmış penya və maliyyə sanksiyalarının, sonra cari hesabat dövrünün birinci və ikinci

ayları üzrə yaranan öhdəliklərin, sonra cari hesabat dövrünün üçüncü ayı üzrə yaranan öhdəliklərin və sonda digər borcların ödənilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Başqa sözlə, ilk növbədə borcun əsas məbləği ödənilməlidir və bu əsasdan da əsas borc üzrə ödənilmiş məbləğ daha böyük olmalıdır.

Eyni zamanda, nəzərə alınmalıdır ki, yuxarıda qeyd edilən Qanun 2018-ci ilin ilk 6 ayı ərzində cəmi 3 ay müddətində qüvvədə olmuşdur və ilin sonuna debitor borcların aradan qaldırılması istiqamətində daha nəzərəçarpan nəticələrin əldə ediləcəyini ehtimal etmək olar.

01.01.2018-ci il və 01.07.2018-ci il tarixlərə Fondun mənbələr üzrə debitor borclarının məbləği Şəkil 1-də verilmişdir.

Şəkil 1. 01.01.2018-ci il və 01.07.2018-ci il tarixlərə Fondun mənbələr üzrə debitor borcları

01.07.2018-ci il tarixə Fondun debitor borclarının 25492,9 min manatı (24469,6 min manat (96,0%) borcun əsas məbləği, 1005,5 min manat (3,9%) penya və maliyyə sanksiyaları, 17,8 min manat (0,1%)) digər borclar) və ya Fondun ümumi debitor borclarının 8,3%-i büdcə təşkilatları üzrə formalaşmış, həmin borcların məbləği ilin əvvəlinə nisbətən 11114,0 min manat və ya 77,3% artmış, təqdim edilmiş məlumatlara əsasən borclar, əsas etibarilə, cari ödəmələr üzrə formalaşmışdır.

01.07.2018-ci il tarixə borcların 124994,2 min manatı (118622,1 min manat (94,9%) borcun əsas məbləği, 6317,0 min manat (5,1%) penya və maliyyə sanksiyaları, 55,10 min manat digər borclar) və ya 40,8%-i dövlət mülkiyyətində olan qeyri-büdcə təşkilatları üzrə formalaşmışdır ki, bu da ilin əvvəlinə olan 179512,5 min manat (136094,5 min manat (75,8%) borcun əsas məbləği, 43389,6 min manat (24,2%) penya və maliyyə sanksiyaları, 28,4 min manat digər borclar) borc məbləğindən 54518,3 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 69,6%-i qədərdir. Göründüyü kimi, qeyd edilən sığortaedənlər üzrə borc ilin əvvəlinə nisbətən 54518,3 min manat və ya təxminən borcun üçdə biri qədər azalmış, azalma, əsas etibarilə, penya və maliyyə sanksiyaları üzrə olmuşdur.

Hesablama Palatası tərəfindən Fondun yerli orqanlarında həyata keçirilmiş nəzarət tədbirlərində də yerli orqanların debitor borcların aradan qaldırılması istiqamətində

fəaliyyətlərinin qənaətbəxş olmadığı, borcların həcmi ilə müqayisədə daha az sayda məhkəmə iddialarının qaldırıldığı, iddiaların müvafiq məhkəmə qərarları ilə təmin olunmasından sonra da ödənişlərin həyata keçirilməsində problemlərin olduğu müəyyən edilmişdir ki, bu da bu sahədə Fondun fəaliyyətinin gücləndirilməsinə ehtiyacın olması və debitor borcların ödənişinin təmin etdirilməsi üçün Fondun əlavə inzibati vasitələrə və mexanizmlərə malik olmasının zəruriliyini deməyə əsas verir.

2.2. Sair gəlirlər

Sair gəlirlər qismində 2019-cu ildə 6,000 min manat və ya Fondun ümumi gəlirlərinin 0,2%-i qədər vəsaitin daxil olacağı proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 26345,9 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 18,5%-i qədərdir, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 500,0 min manat və ya 9,1% çoxdur.

Sair gəlirlərin 2000,0 min manatının və ya 33,3%-inin sanatoriya-kurort yollayışlarının qismən dəyəri üzrə daxil olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən 200,0 min manat və ya 11,1% çoxdur (Cədvəl 3)

Cədvəl 3 . Sanatoriya-kurort yollayışları üzrə gəlirlərə dair

	2017 (icra)	2018 (proqnoz)	2019 (layihə)
Yollayışlar üzrə xərc, min manat	14880,0	15530,0	15530,0
Yollayışların sayı, ədəd	14760	16000	16000
pulsuz verilmiş yollayışlar, ədəd	987	1050	1050
15% dəyəri ödənilmiş yollayışlar, ədəd	13893	14950	14950
15% dəyəri ödənilmiş yollayışların dəyəri, min manat	14149,6	14759,5	14759,5
Yollayışların satışından daxilolma (hesablanmış 15%), min manat	2122,4	2213,9	2213,9
Fondun məlumatına əsasən daxilolma, min manat	2501,9	1800,0	2000,0
Fərq, min manat	379,5	413,9	213,9

AHİK tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 2019-cu ildə 22500 nəfər üzrə tam dəyəri 15530,0 min manat olan 16000 ədəd yollayışın veriləcəyi, o cümlədən tam dəyəri 14759,5 min manat təşkil edən 14950 yollayışın 15% qismən dəyəri – 2213,9 min manat ödənilməklə satılacağı, tam dəyəri 770,5 min manat təşkil edən 1050 ədədinin isə pulsuz veriləcəyi nəzərdə tutulmuşdur. Göründüyü kimi, AHİK-in proqnozları üzrə bu mənbədən 2213,9 min manat olmaqla Fondun müvafiq proqnoz göstəricisindən 213,9 min manat çox vəsait daxil olacaqdır. Qeyd edilənlər həmin mənbə üzrə əlavə gəlir potensialının mövcudluğunu və proqnozlaşdırma zamanı AHİK-lə əlaqəli fəaliyyətə ehtiyacın olmasını deməyə əsas verir. Qeyd edilməlidir ki, belə fərqlərin olmasına əvvəlki illərin təcrübəsində də rast gəlinmiş və bu barədə Hesablama Palatasının rəylərində qeydlər verilmişdir.

Sanatoriya-kurort yollayışlarının satışından daxilolmalar üzrə əvvəlki illərdəki proqnoz və icra göstəricilərinin müqayisəsi bu mənbə üzrə daha böyük potensialın olduğunu deməyə əsas verir. Belə ki, Fondun məlumatlarına əsasən bu mənbə üzrə 2015-ci ildə 1653,8 min manat proqnoza qarşı 2079,5 min manat (425,7 min manat və ya 25,7% çox), 2016-cı ildə 1736,4 min manat proqnoza qarşı 2150,0 min manat (413,6 min manat və ya 23,8% çox),

2017-ci ildə isə 1753,8 min manat proqnoza qarşı 2501,9 min manat (748,1 min manat və ya 42,7% çox) vəsait daxil olmuşdur. Göründüyü kimi, son 3 ildə bu mənbə üzrə proqnoz göstəricisindən 20,0%-dən də artıq vəsait daxil olmuşdur ki, bu da gələn il üzrə 2000,0 min manat proqnoz göstəricisinə qarşı ən azı 2400,0 min manat daxilolma və ya 400,0 min manat əlavə potensial deməkdir. Həmçinin, nəzərə alınmalıdır ki, hər növbəti ilin proqnoz göstəricilərinin təhlili bu mənbə üzrə gəlirlərə dair AHİK-in rəqəmlərinin Fondun müvafiq rəqəmlərindən çox olduğunu göstərmiş, başqa sözlə, AHİK-in proqnoz göstəriciləri gəlirlər üzrə faktiki icra göstəricilərinə daha yaxın olmuşdur.

Qanun layihəsində, əvvəlki illərdə olduğu kimi, sair gəlirlərin qalan hissəsi olan 4000,0 min manatının və ya 66,7%-inin hansı mənbədən formalaşacağı haqqında məlumat əks etdirilməmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, 2018-ci il üzrə müvafiq qanun layihəsinə Rəy hazırlanarkən sair gəlirlin qalan hissəsinin penya və maliyyə sanksiyaları üzrə daxilolmalardan ibarət olacağı Fond tərəfindən bildirilmişdir. 2018-ci ilin I yarısı üzrə müvafiq hesabatə əsasən sair gəlirlər üzrə 2500,0 min manat proqnoza qarşı 11264,7 min manat və ya 4,5 dəfə artıq vəsait hesablanmış, 7403,9 min manat və ya təxminən 3 dəfə çox vəsait daxil olmuşdur ki, bu artım da "Məcburi dövlət sosial sığorta sahəsində borcların tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 6 mart tarixli 1042-VQ nömrəli Qanununun 01.04.2018-ci il tarixdən qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar olaraq maliyyə sanksiyaları üzrə borcların ödənilməsi ilə izah edilə bilər.

Araşdırmalar nəticəsində də müəyyən edilmişdir ki, müxtəlif səbəblərdən artıq ödənilmiş pensiya və müavinət məbləğlərinin, o cümlədən Fondun özü tərəfindən aşkar edilmiş artıq ödəmələrin geri qaytarılması zamanı həmin vəsaitlər sair gəlirlər kimi uçota alınır ki, bu vəsaitlərin məbləği də Qanun layihəsində əks etdirilməmişdir.

Beləliklə, Fondun sair gəlirlərinin tərkibinin şəffaflaşdırılması və daha ətraflı və dolğun təhlillərin aparılması məqsədilə Qanun layihəsində sair gəlirlərin tərkibinin aşıqlanaraq dəqiq göstərilməsi məqsədemüvafiq hesab edilir.

RİSK. Fondun gəlir potensialının düzgün müəyyən olunmaması və potensialdan tam istifadənin təmin edilməməsi

Əsas çətinliklər və səbəblər: Fondun büdcə sektorundan gəlirlərinin daha dəqiq proqnozlaşdırılması və tənzimlənməsi mümkün olduğu halda qeyri-büdcə sektorundan gəlirlərin səviyyəsi təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyət səviyyəsindən və nəticələrindən, son nəticədə isə ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətində çətinlik, onların fəaliyyət dairələrinin daralması yekunda onların işçilərinin sayına və əmək haqqı səviyyəsinə də birbaşa təsir göstərir ki, bu da Fondun gəlirlərinin səviyyəsinə təsirsiz ötüşə bilməz.

Riskin minimallaşdırılması tədbirləri

Qeyri-büdcə sektoru üzrə gəlir potensialının tam müəyyənləşdirilməsi vasitəsilə Fondun gəlir mənbələrinin genişləndirilməsi və həmin mənbələr üzrə gəlirlərin tam yığılması vacib məsələdir ki, bunun da nəticəsində Fondun xərclərinin öz gəlirləri hesabına maliyyələşdirilməsi istiqamətində irəliləyişə nail olunar

2.3. Fondun büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa 2017-ci ildə edilmiş müvafiq dəyişikliklərdən sonra pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə dövlət büdcəsinin və Fondun öhdəliklərinin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində işlər görülmüş, 2018-ci ildən başlayaraq dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə Fonda ayırmalar edilmişdir.

Qanun layihəsinə əsasən Fondun büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən 2019-cu ildə 1502732,4 min manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da Fondun gəlirlərinin 38,3%-i qədər olmaqla 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 199732,4 min manat və ya 15,3%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 202732,4 min manat və ya 15,6% çoxdur. Qeyd edilməlidir ki, dövlət büdcəsindən Fonda ayırmaların Fondun gəlirlərində xüsusi çəki göstəricisi 2017-ci ilin icrası üzrə 38,1%, 2018-ci ilin proqnozu üzrə 36,3% təşkil etmişdir. Başqa sözlə, dövlət büdcəsindən Fondun büdcəsinə ayrılan vəsaitlərin xüsusi çəkisinin gələn il artacağı proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da, əsas etibarilə, dövlət büdcəsinin və Fondun öhdəliklərinin müəyyənləşdirilərək dəqiqləşdirilməsi istiqamətində son dövrlərdə fəaliyyətin aparılması ilə bağlı olmuşdur.

Hesablama Palatasına Fond tərəfindən təqdim olunmuş müvafiq statistik hesabatlara əsasən dövlət büdcəsinin öhdəliklərinə aid olan “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19-cu və 20-ci maddələrində nəzərdə tutulan əlavələrin ümumi məbləği 2017-ci ildə 394743,6 min manat təşkil etmişdir ki, bu da həmin il ərzində dövlət büdcəsindən Fonda ayırmaların 30,3%-i qədərdir. Göründüyü kimi, bu öhdəlik mənbəyi üzrə xərclər kifayət qədər böyük xüsusi çəkiyə malikdir. Qeyd edilməlidir ki, pensiya ödənişi üzrə dövlət büdcəsinin öhdəliyini yaradan əsas amil 1992-ci ilin 1 yanvar tarixinədək formalaşmış iş stajına əsasən hesablanmış sığorta hissəsidir və riyazi hesablamalarla həmin öhdəlik məbləğinin 2017-ci ildə 908256,4 min manat olduğunu söyləyə bilərik. Əvvəlki dövrlərdə pensiyaya çıxmış pensiyaçıların iş stajının, həmçinin hazırda pensiyaya çıxan vətəndaşların iş stajlarının 01.01.2006-cı il tarixədək böyük hissəsinin (64 yaşı 01.01.2019-cu il tarixində tamam olan 01.01.1955-ci il tarixdə doğulmuş kişinin əmək qabiliyyətli yaş dövrü hesab edilən 18 yaşının tamam olduğu 01.01.1973-cü il tarixdən 01.01.1992-ci il tarixədək 19 il, həmin tarixdən 01.01.2006-cı il tarixədək 14 il) 01.01.1992-ci ilədək formalaşdığını nəzərə alıqda dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin daha böyük məbləğdə olacağını qeyd etmək olar.

2018-ci ilin 6 ayının yekunu üzrə təqdim edilmiş müvafiq statistik hesabatla əsasən 2018-ci ilin 6 ayı ərzində dövlət büdcəsindən Fonda 810000,0 min manat vəsait ayrılmışdır ki, bu da 1300000,0 min manat həcmində təsdiq edilmiş illik proqnoz məbləğinin 62,3%-i qədərdir. Başqa sözlə, Fonda 6 ay ərzində il üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin yarıdan çoxu ayrılmışdır. Həmin statistik hesabatla əsasən məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından daxilolmalar üzrə 1091985,5 min manat proqnoza qarşı 1145480,1 min manat vəsait faktiki hesablanmış, 1094835,4 min manat vəsait yığılmış, proqnoz faktiki hesablama üzrə 104,9%, kassa icrası üzrə 100,3% olmaqla artıqlaması ilə icra edilmişdir. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə proqnozun artıqlaması ilə icrası şəraitində dövlət büdcəsindən ayırmalar üzrə həmin dövrdə illik vəsaitin 62,3%-inin xərclənməsi Fondun xərcləri üzrə, xüsusilə də əmək

pensiyalarının ödənilməsi xərcləri üzrə proqnozlarla uzlaşmır. Qeyd edilməlidir ki, 2018-ci ilin 6 ayı ərzində əmək pensiyalarının ödənilməsi üzrə 1703500,0 min manat proqnoza qarşı 1753956,4 manat vəsait xərclənmişdir ki, bu da proqnoz məbləğindən 50456,4 min manat və ya 3,0% çoxdur.

Hazırda əmək pensiyaçılarının böyük əksəriyyətinin, başqa sözlə yaşlı nəslin əmək fəaliyyətinin ya tam, ya da böyük hissəsi ölkəmizin müstəqil sosial sığorta-pensiya sisteminin formalaşdığı 01.01.1992-ci il tarixədək olan dövrə düşür. Əmək pensiyasının təyinatı üçün əvvəlki dövrlərdə müraciət zamanı vətəndaşların 01.01.1992-ci il tarixə olan iş stajları ayrılıqda müəyyən edilmədiyini üçün hazırda həmin stajların müəyyənləşdirilərək dəqiqləşdirilməsi çətinliklər yaratmışdır. Qeyd edilən iş stajı dövrlərinin dəqiq müəyyənləşdirilməməsi pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə Fondun və dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin də düzgün müəyyən edilməməsinə şərait yarada bilər ki, nəticədə də büdcədənəkar fond olaraq Fondun vəsaitləri hesabına dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi, və ya əksinə, həyata keçirilə bilər ki, bu da Fondun büdcəsinin maliyyə dayanıqlığına təsir edə bilən amildir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq Fondun büdcəsinin daha etibarlı maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi istiqamətində mühüm addım kimi Hesablama Palatası pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə Fondun və dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyətin davam etdirilməsini və ödənişlərin də həmin öhdəliklərə müvafiq şəkildə aparılmasını məqsədemüvafiq hesab edir.

III BÖLMƏ. FONDUN XƏRCLƏRİ

Qanun layihəsində 2018-ci ildə Fondun xərclərinin 3928104,0 min manat olacağı nəzərdə tutulmuşdur. (Maddə 1), bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 441311,3 min manat və ya 12,7%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən 349344,0 min manat və ya 9,8% çoxdur (Cədvəl 4).

Cədvəl 4. Fondun istiqamətlər üzrə xərclərinə dair müqayisəli cədvəl

Göstəricilər	2017 (icra)	2018			2019 (layihə)			
		Proqnoz	məbləğ	küsusi çəki,%	artım/azalma			
					2017-ci ilin icrası ilə		2018-ci ilin proqnozu	
					+-	%	+-	%
XƏRCLƏR, cəmi	3486792,7	3578760,0	3928104,0	100,0	441311,3	112,7	349344,0	109,8
1 Əhaliyə ödənişlər, cəmi	3383760,7	3495100,0	3834944,0	97,6	451183,3	113,3	339844,0	109,7
1.1. Əmək pensiyalarının ödənişinə, cəmi	3288703,4	3407000,0	3743000,0	95,3	454296,7	113,8	336000,0	109,9
1.2. MDSSH hesabına müavinətlərin ödənilməsi	95057,4	88100,0	91944,0	2,3	-3113,4	96,7	3844,0	104,4
1.2.1. Əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət	23664,6	23300,0	24628,0	0,6	963,4	104,1	1328,0	105,7
1.2.2. Hamiləliyə və doğuma görə müavinət	23845,1	28500,0	29716,0	0,8	5870,9	124,6	1216,0	104,3
1.2.3. Uşağın anadan olmasına görə müavinət	5041,3	7200,0	7200,0	0,2	2158,7	142,8	0,0	100,0
1.2.4. 3 yaşına çatanadək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinət	10834,0	13400,0	13400,0	0,3	2566,0	123,7	0,0	100,0
1.2.5. Dəfn üçün müavinət	14122,4	15700,0	17000,0	0,4	2877,6	120,4	1300,0	108,3
1.2.6. İşsizlik müavinəti	17550,0			0,0	-17550,0	0,0	0,0	
2 AHİK xətti ilə siğortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamaşdırma tədb-nin həyata keçirilməsi üzrə AHİK vasitəsi ilə maliyyələşdirilən xərclər, cəmi	19120,0	20000,0	20000,0	0,5	880,0	104,6	0,0	100,0
2.1. Sanatoriya- kurort müalicəsi və istirahət üçün yollayışların (putyovkaların) alınmasına	14880,0	15530,0	15530,0	0,4	650,0	104,4	0,0	100,0
2.2. Siğortaolunanların uşaqlarının sağlamlıq düşərgələrində istirahətinin təşkilinə	320,0	340,0	340,0	0,0	20,0	106,3	0,0	100,0
2.3. Sanatoriya - profilaktoriyalara yemək xərcləri, tibb xidməti və ştatların saxlanılmasına	200,0	210,0	210,0	0,0	10,0	105,0	0,0	100,0
2.4. AHİK-in idman cəmiyyətlərinə məxsus idman qurğularının qismən saxlanılmasına (işçilərin əmək haqlarının ödənilməsinə)	2460,0	2600,0	2600,0	0,1	140,0	105,7	0,0	100,0
2.5. Həmkarlar İttifaqlarının texniki və əməyin hüquqi müfəttişliyinin, etimadlı həkimlərin, sağlamaşdırma işi ilə məşğul olan təlimatçıların saxlanılmasına	1260,0	1320,0	1320,0	0,0	60,0	104,8	0,0	100,0
3 Pensiya və müavinətlərin əhaliyə çatdırılması, bank əməliyyatlarının aparılması üzrə xidmət haqqı xərcləri	23911,6	20500,0	22500,0	0,6	-1411,6	94,1	2000,0	109,8
4 Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanılması xərcləri	34364,5	41500,0	49000,0	1,2	14635,5	142,6	7500,0	118,1
5 Beynəlxalq təşkilatlara üzvlük haqlarının ödənilməsi xərcləri	56,5	60,0	60,0	0,0	3,5	106,3	0,0	100,0
5.1. Beynəlxalq Sosial Təminat Assosiasiyasına üzvlük haqqının ödənilməsi xərci	26,5	30,0	30,0	0,0	3,5	113,3	0,0	100,0
5.2. MDB dövlətlərinin Sosial Təminat Assosiasiyasına üzvlük haqqının ödənilməsi xərci	30,0	30,0	30,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
6 Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında 2004-cü il 23 sentyabr tarixdə imzalanmış və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2004-cü il 11 noyabr tarixli 518 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "İnkişaf üçün Kredit Sazişi" nə əsasən "Pensiya və sosial təminat" layihəsi üzrə kreditin qaytarılması xərcləri	1600,0	1600,0	1600,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
7 Digər	23979,4			0,0	-23979,4		0,0	

Göründüyü kimi, 2019-cu ildə Fondun xərclərinin əhaliyə ödənişlər, AHİK xətti ilə sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə AHİK vasitəsi ilə maliyyələşdirilən xərclər, pensiya və müavinətlərin əhaliyə çatdırılması, bank əməliyyatlarının aparılması üzrə xidmət haqqı xərcləri, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanması xərcləri və digər xərclər istiqamətlərində icra ediləcəyi nəzərdə tutulmuşdur.

3.1. Əhaliyə ödənişlər üzrə xərclər

Qanun layihəsinə əsasən Fondun xərclərinin 3834944,0 min manatının və ya 97,6%-inin əhaliyə ödənişlər üzrə xərclənməsi nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 451183,3 min manat və ya 13,3%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 339844,0 min manat və ya 9,7% çoxdur. Qeyd edilməlidir ki, əhaliyə ödənişlərin Fondun xərclərində xüsusi çəkisi 2017-ci ilin icrası üzrə 97,0%, 2018-ci ilin müvafiq proqnozu üzrə isə 97,7% təşkil etmişdir. Beləliklə, gələn il əhaliyə ödənişlərin xüsusi çəkisinin cari ilə nisbətən azalması müşahidə ediləcəkdir ki, bu da, əsas etibarilə, Fondun digər xərclərinin, xüsusilə də saxlanılma üzrə xərclərin artımı ilə izah edilə bilər.

3.1.1. Əmək pensiyalarının ödənilməsi xərcləri

Qanun layihəsinə və müvafiq məlumatlara əsasən 2019-cu ildə Fondun xərclərinin 3743000,0 min manatı və ya 95,3%-i əmək pensiyalarının ödənilməsinə yönəldiləcəkdir ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 454296,7 min manat və ya 13,8%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən 336000,0 min manat və ya 9,9% çoxdur. Göründüyü kimi, əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin artım səviyyəsi Fondun ümumi xərclərinin 2018-ci ilin proqnozuna nisbətən 9,8%-lik artım səviyyəsinə uyğundur.

Qeyd edilməlidir ki, əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəkisi 2017-ci ilin icrası üzrə 94,3%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisi üzrə 95,2% təşkil etmişdir. Başqa sözlə, əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəkisinin artım dinamikası gələn il də davam edəcəkdir.

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 29.1-ci maddəsinə əsasən əmək pensiyasının sığorta hissəsi və fərdi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınan pensiya kapitalı ildə bir dəfə ölkə üzrə orta aylıq nominal əmək haqqının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən illik artım tempinə uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarına əsasən indeksləşdirilir. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən təqdim edilmiş məlumata əsasən 2018-ci ildə orta aylıq nominal əmək haqqının 5,7% artacağı nəzərdə tutulur. Qanunvericiliyə edilmiş dəyişiklikdən sonra pensiyanın baza və sığorta hissəsi tam məbləğdə sığorta hissəsi hesab edilmiş, yalnız qanunvericiliklə müəyyən edilmiş əlavələr fərqləndirilmişdir.

2018-ci ilin I yarısının yekunları üzrə təqdim edilmiş “Əmək pensiyaları haqqında hesabat” (1-pensiya Nəli forma) məlumatlarına əsasən 01.07.2018-ci il tarixə pensiyanın sığorta hissəsi üzrə aylıq xərclər 250491,4 min manat təşkil etmişdir ki, bu da riyazi hesablamalarla illik 3005896,8 min manat illik xərc deməkdir. Həmin statistik məlumatlara

əsasən əlavələr üzrə aylıq xərcin 36977,9 min manat, riyazi hesablamalara əsasən illik xərcin 443734,8 min manat olduğunu nəzərə alsaq, pensiyaların ödənilməsi üçün 2018-ci ildə 3449631,2 min manat vəsaitin tələb olunacağını söyləmək olar ki, bu da 2018-ci il üçün bu istiqamətdə proqnozlaşdırılan 3407000,0 min manat vəsaitin kifayət etməyəcəyi deməkdir. Qeyd edilməlidir ki, 2018-ci il üçün 2017-ci ilə nisbətən pensiya xərclərinin aşağı səviyyəli artımının proqnozlaşdırılmasının diqqət çəkdiyi Hesablama Palatasının 2018-ci il üzrə Fondun büdcəsinə rəyində də qeyd edilmişdir.

RİSK. Proqnozlaşdırılmış vəsaitlərin əmək pensiyalarının ödənilməsi üçün kifayət etməməsi səbəbindən həmin xərclərin maliyyələşdirilməsi sahəsində yaranacaq problem

Əsas çətinliklər və səbəblər

Pensiyaların ödənilməsi xərclərinin həcmi bir çox faktorlardan – ölkənin demoqrafik şəraitindən, əhəlinin sağlamlıq səviyyəsi, yaş həddi və yaşama müddətindən, pensiyaçıların sayından, onların iş (sosial sığorta) stajı və topladıqları sığorta kapitalından, orta aylıq pensiya məbləğindən, ölkədə əmək haqqının səviyyəsindən, müvafiq qanunvericiliyin tələblərindən və s. asılıdır. Bütün bu parametrləri nəzərə almaqla pensiyaların ödənilməsi xərclərinin proqnozlaşdırılması müəyyən çətinliklər yaradır. Qanunvericilikdə edilmiş bir sıra dəyişikliklər də həmin xərclərin artımına şərait yaratmışdır ki, bu da pensiyaçıların sosial müdafiəsinin təmin edilməsi baxımından pensiyaların ödənilməsi xərclərinin düzgün proqnozlaşdırılmasını zəruri edir.

Riskin minimallaşdırılması tədbirləri

Bütün təsiredici faktorları nəzərə almaqla pensiyaların ödənilməsi xərclərinin daha dəqiq proqnozlaşdırılması istiqamətində addımların atılmasına, həmin xərclərin tələb olunandan aşağı səviyyədə müəyyənləşdirilməsindən qaçmaq üçün “artıqlaması” ilə proqnozlaşdırılmasını daha məqsədəuyğun hesab etməklə müvafiq tədbirlərin görülməsi sayəsində pensiyaçıların sosial müdafiəsi istiqamətində bu səbəbdən yaranacaq problemlərdən sığortalanmaq olar.

Göründüyü kimi, müvafiq statistik hesabatlarla əsasən əlavələr əmək pensiyaları üzrə xərclərin 12-13%-ni təşkil edir, qalan 87-88% isə pensiyanın sığorta hissəsidir. 2018-ci il üzrə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin 3407000,0 min manat səviyyəsində proqnozlaşdırıldığını nəzərə alsaq, riyazi hesablamalarla həmin xərclərin 87-88%-i olmaqla 2981000,0 min manatdan çox hissəsini pensiyanın sığorta hissəsi üzrə xərclər kimi qəbul etmək olar ki, bu da orta aylıq əmək haqqı üzrə nəzərdə tutulan 5,7%-lik indeksləşdirmədən sonra 3150000,0 min manatdan çox vəsait deməkdir. Həmçinin, qanunvericiliyə əsasən 440000,0 milyon manatdan artıq məbləğdə əlavələrin dəyişməz qalacağını nəzərə alsaq pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə ümumilikdə 3590000,0 min manat vəsaitin tələb olunacağını qeyd etmək olar.

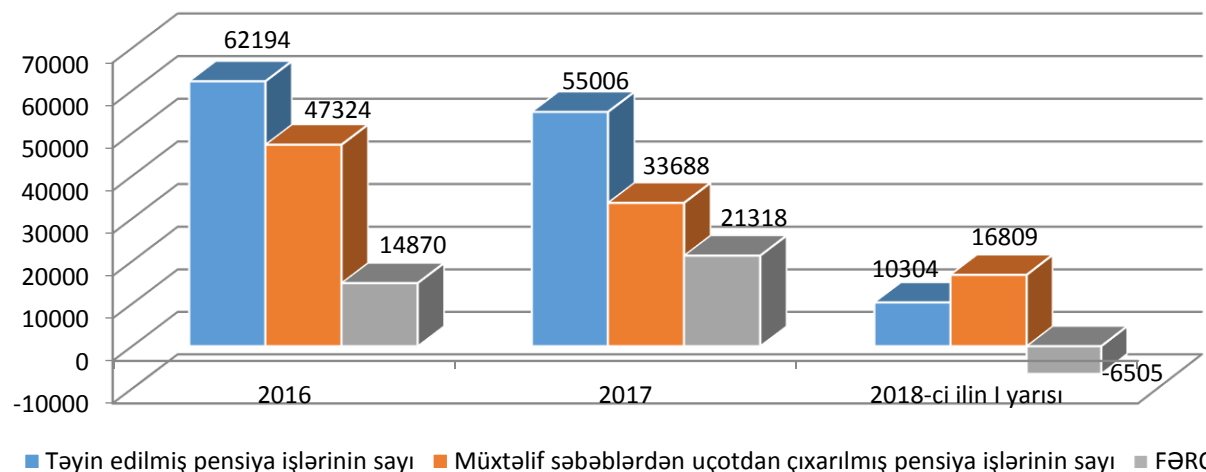
Bununla yanaşı, qeyd edilən hesabat formasında yalnız aylıq cari xərc məbləğinin əks etdirildiyini, həmin məbləğə keçmiş dövrdə yaranmış öhdəliklər üzrə vəsaitlərin daxil olunmadığını nəzərə alsaq, pensiya ödənişlərinin maliyyələşdirilməsi üçün bir qədər böyük məbləğdə vəsaitə ehtiyac olduğunu qeyd etmək olar.

Fondda və onun yerli orqanlarında aparılmış nəzarət tədbirləri üzrə əldə edilmiş nəticələrə görə son dövrlərdə keçmiş dövr üzrə pensiyaçılara ödənilməli olan vəsaitlər keçmiş dövrdəki ayların sayına bölünməklə alınan məbləğin həmin ayların sayı qədər gələcək dövrlərdə ödənilir, başqa sözlə, faktiki olaraq pensiyaçı qarşısında ödəniş öhdəliyi və ya kreditör borc yaranır. Lakin həmin vəsaitlər kreditör borc kimi uçota alınmır.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Hesablama Palatası pensiyaçılara keçmiş dövrlər üzrə gələcək dövrlərdə ödəniləcək vəsaitlərin məbləğinin kreditör borc kimi müəyyənləşdirilərək uçota alınması məqsədemüvafiq hesab edir.

Pensiya ödənişləri üzrə xərclərin proqnozlaşdırılması baxımından pensiyaçıların sayı amilini də nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Təqdim edilmiş “Əmək pensiyaları haqqında hesabat” (1-pensiya Nəli forma) məlumatlarına əsasən 2016-cı, 2017-ci və 2018-ci illərdə pensiya işlərinin sayının dəyişməsi dinamikası Şəkil 2-də verilmişdir.

Şəkil 2. 2016-cı, 2017-ci və 2018-ci illərdə pensiya işlərinin sayının dəyişməsi

2016-cı il ərzində 62194, 2017-ci il ərzində 55006, 2018-ci ilin I yarısında isə 10304 pensiya işi (2017-ci il üzrə müvafiq illik göstəricidən 5,3 dəfə az) təyin edilmiş, həmin dövrlərdə, müvafiq olaraq, 47324, 33688 və 16809 pensiya işi pensiyaçının vəfatı səbəbindən uçotdan çıxarılmış, 01.01.2018-ci il tarixə uçotda olan pensiya işlərinin sayı 1286315 ədəd, 01.07.2018-ci il tarixə isə 1280020 ədəd təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, pensiya işlərinin artımı 2016-cı il üzrə 14870, 2017-ci il üzrə 21318 pensiya işi təşkil etsə də 2018-ci ilin I yarısı üzrə 6505 pensiya işi həcmində azalma olmuş, bu isə pensiya işlərinin sayının ilin əvvəlinə nisbətən 01.07.2018-ci il tarixinə azalmasına şərait yaratmışdır. Yeni təyin edilən pensiya işlərinin və əmək pensiyaçıların sayında azalma, əsas etibarilə, 01.07.2017-ci il tarixdən əmək pensiyaları haqqında qanunvericiliyi edilmiş dəyişiklikdən sonra yaşa görə əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün tələb edilən iş (sosial sığorta) stajının 12 ildən 25 ilə qaldırılması ilə bağlı olmuşdur. Belə ki, 01.01.2018-ci il tarixə yaşa görə pensiyaçıların sayı 778057 nəfər, əlilliyə görə pensiya alanların sayı 389791 nəfər, ailə başçısını itirməyə görə

pensiya alan ailələrin sayı 118467 ailə olsa da 01.07.2018-ci il tarixə həmin göstəricilər, müvafiq olaraq, 769237 nəfər, 391798 nəfər və 118985 ailə təşkil etmişdir. Başqa sözlə, yaşa görə pensiyaçılar üzrə sayda azalma, əlilliyə və ailə başçısını itirməyə görə pensiyalar üzrə sayda isə artım müşahidə edilmişdir.

2017-ci, 2018-ci və 2019-cu illərdə pensiyaçıların növlər üzrə sayına dair məlumatlar isə Cədvəl 5-də verilmişdir.

Cədvəl 5. 2017-ci, 2018-ci və 2019-cu illərdə pensiyaçıların növlər üzrə sayı

		Pensiyaçıların sayı, min nəfər				
		cəmi	o cümlədən			
			yaşa görə	əlilliyə görə	ABİ-yə görə	
2017-ci ilin sonuna (faktiki)		1318	779,7	392,1	146,6	
2018-ci ilin sonuna (proqnoz)		1302	763,0	396,6	142,2	
2019-cu ilin sonuna (layihə)		1287	746,3	401,0	139,4	
2019-cu il üzrə FƏRQ	2017-ci ilə nisbətən	mütləq	-31,7	-33,4	8,9	-7,2
		nisbi	97,6	95,7	102,3	95,1
	2018-ci ilə nisbətən	mütləq	-15,1	-16,7	4,4	-2,8
		nisbi	98,8	97,8	101,1	98,0

Göründüyü kimi, 2019-cu ilin sonuna əmək pensiyaçılarının sayının 1286,7 min nəfər (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 746,3 min nəfər, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 401,0 min nəfər, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 139,4 min nəfər) olacağı proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin sonuna olan 1318,4 min nəfər (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 779,7 min nəfər, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 392,1 min nəfər, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 146,6 min nəfər) say göstəricisindən 31,7 min nəfər azdır (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 33,4 min nəfər az, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 8,9 min nəfər çox, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 7,2 min nəfər az) və ya həmin göstəricinin 97,6%-i qədərdir. 2018-ci ilin sonuna gözlənilən 1301,8 min nəfər say göstəricisindən isə 15,1 min nəfər azdır (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 16,7 min nəfər az, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 4,4 min nəfər çox, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 2,8 min nəfər az) və ya həmin göstəricinin 98,8%-i qədərdir. Göründüyü kimi, gələn ilin sonuna da pensiyaçıların sayında az da olsa azalma proqnozlaşdırılmış, azalma yaşa görə və ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növləri üzrə olsa da, əlilliyə görə pensiyaçıların sayında artım nəzərdə tutulmuşdur. Nəzərə alınmalıdır ki, yaşa görə pensiya alan kontingent üzrə vəfatetmə faktoru yaş amili baxımından daha təsiredicidir.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2016-cı il 11 noyabr tarixli 446 nömrəli qərarı ilə "Tibbi-sosial ekspert komissiyaları haqqında Əsasnamə"yə edilən dəyişikliklərlə vətəndaşların onlara əlilik dərəcələrinin təyin edilməsi məqsədilə Tibbi-sosial ekspert komissiyalarına (TSEK) müvafiq sənədlərlə müraciət etmələri və TSEK-də müayinə olunmaqla əlilliyin qiymətləndirilməsi proseduru ləğv olunmuşdur. Dəyişikliklərə əsasən, əlilliyin qiymətləndirilməsi üçün göndərişin rəsmiləşdirilməsi barədə məlumat Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyindən elektron qaydada real vaxt rejimində Nazirliyin Mərkəzləşdirilmiş İnformasiya Sistemində Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Alt

Sistemə (TSERAS) ötürülməsindən və bütün məlumatlar TSERAS tərəfindən adsızlaşdırılaraq şifrələndikdən sonra sistem tərəfindən göndəriş əlilliyin qiymətləndirilməsi üçün elektron şəkildə hər hansı TSEK-ə (göndərişi vermiş səhiyyə müəssisəsinin ünvanına və şəxsin yaşayış yerinə xidmət edən TSEK istisna olmaqla) göndərilir. Göndərişi elektron formada qəbul etmiş TSEK tərəfindən həmin sənəddə qeyd olunan xəstəliyin vəziyyəti barədə məlumatlar əsasında əlillik təyin olunub-olunmamasına dair qərar qəbul edilir. Əlillik vəziyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi olaraq qəbul edilmiş qərar, habelə onun aid olduğu şəxsin sosial müdafiə tədbirlərinə ehtiyacının olub-olmamasına dair tibbi göstəriş və əmək zəmanətinə dair məlumatlar gücləndirilmiş elektron imza ilə TSERAS-a daxil edilir, TSEK-in sədri və üzvlərinin gücləndirilmiş elektron imzası ilə təsdiqlənir. Göründüyü kimi, yeni prosedurlara əsasən əlillik dərəcəsinin təyinatı vətəndaşların TSEK tərəfindən əyani müayinəsi aparılmadan səhiyyə müəssisələrinin sistemə daxil etdiyi sənədlər əsasında aparılır.

Əmək pensiyaçılarının sayında azalma tendensiyasının davam etdiyi şəraitdə pensiyaların ödənilməsi xərclərinin artım dinamikasına malik olması həmin xərclərin artımına şərait yaradan səbəblərin araşdırılmasını diqqət yetirməyi tələb edir.

Statistik məlumatlar əsasında aparılmış müvafiq təhlillər həmin xərclərin artımına, əsas etibarilə, aşağıdakı 3 amilin səbəb olduğunu deməyə əsas verir:

✓ *01.07.2017-ci il tarixdən işləyən pensiyaçıların pensiya məbləğlərinin yenidən hesablanması.*

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 37.3.1-ci maddəsinə əsasən 01.07.2017-ci il tarixdən pensiya təyin olunduqdan sonrakı dövrdə qazanılan pensiya kapitalı nəzərə alınmaqla pensiyanın yenidən hesablanması şəxslər işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə, yaxud pensiya təyin olunduğu gündən sonra 6 il və daha çox işlədikdə həyata keçirilir və sonrakı belə hesablamalar hər növbəti 6 ildən bir aparılır. Dəyişikliklərə qədər pensiyanın yenidən hesablanaraq artırılması pensiyaçı işdən çıxdıqdan sonra həyata keçirilirdisə, dəyişiklikdən sonra həmin hesablamalar nəticəsində pensiyanın artımı hər 6 ildən bir aparılır və bu da pensiya məbləğinin artımına şərait yaradır. Müvafiq statistik məlumatlara əsasən işləyən pensiyaçıların orta aylıq pensiya məbləğləri 01.01.2017-ci il tarixə 220,41 manat, 01.07.2017-ci il tarixə 232,35 manat və ya ilin əvvəlinə nisbətən 11,94 manat (5,4%) çox, 01.01.2018-ci il tarixə 265,79 manat və ya 2017-ci ilin əvvəlinə nisbətən 45,38 manat (20,6%) çox, 01.07.2018-ci il tarixə 287,79 manat və ya 2017-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 67,38 manat (30,6%) çox olmuşdur ki, bu da ümumi pensiya xərclərinə təsirsiz ötürülməmişdir.

✓ *01.07.2017-ci il tarixdən işləyən və əlilliyə görə pensiya alan pensiyaçıların pensiya məbləğlərini tam həcmdə alması.*

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 37.3.2-ci maddəsinə əsasən 01.07.2017-ci ildən etibarən əlilliyə görə əmək pensiyasının pensiya təyin olunan günədək qazanılmış məbləği tam ödənilir. Əlilliyə görə pensiya təyin edilmiş şəxs işləməkdə davam edərsə, onun pensiya təyin olunduqdan işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdiyi tarixədək olan dövr üzrə toplanan pensiya kapitalına və həmin kateqoriyaya keçdiyi tarixdəki yaşına müvafiq tələb olunan sığorta stajına əsasən əmək pensiyasının sığorta hissəsi yenidən hesablanır, başqa sözlə 01.07.2017-ci il tarixdən etibarən işləyən əlillər pensiya məbləğini tam alırlar. Həmçinin, pensiyaya çıxan vaxt və

sonrakı dövrlərdə işləyən, 01.07.2017-ci il tarixə isə artıq işləməyən əlil pensiyaçıların da pensiyası işlədikləri dövr üzrə topladıqları sığorta kapitalı əsasında yenidən hesablanmalıdır. Qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklərə qədər isə həmin pensiyaçılar yalnız yaşa görə əmək pensiyası hüququ qazandıqdan sonra yenidən hesablama aparıla bilərdi. Qeyd edilən dəyişiklik isə müvafiq pensiya məbləğlərinin artımı ilə nəticələnmişdir. Müvafiq statistik məlumatlara əsasən işləyən əlil pensiyaçıların pensiyalarının orta aylıq məbləği 2017-ci ilin I yarımilinin yekunu üzrə 141,1 manat, 2017-ci ilin yekunu üzrə 151,9 manat və ya ilin I yarımilinin sonuna olan göstəricidən 10,8 manat (7,7%), 2018-ci ilin I yarımilinin yekunu üzrə 185,2 manat və ya 2017-ci ilin sonuna olan göstəricidən 33,3 manat (21,9%), 2017-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə isə 44,1 manat (31,3%) çox olmuşdur ki, bu da ümumi pensiya xərclərinin həcminə təsir etməyə bilməz;

✓ yeni təyin olunan pensiya işləri, xüsusilə də əlilliyə görə pensiya işləri üzrə orta aylıq pensiya məbləğlərinin yüksək olması.

2015-ci, 2016-cı illər, 2017-ci ilin I və II yarımili, 2018-ci ilin I yarımili üzrə təyin edilmiş pensiya işlərinin sayı və həmin işlər üzrə orta aylıq pensiya məbləğlərinə dair məlumat Cədvəl 6-də verilmişdir.

Cədvəl 6. 2015-ci, 2016-cı illər, 2017-ci ilin I və II yarımili, 2018-ci ilin I yarımili üzrə təyin edilmiş pensiya işlərinin sayı və həmin işlər üzrə orta aylıq pensiya məbləğlərinə dair

	2016		2017-ci ilin I yarımili		2017-ci ilin II yarımili		2017-ci ilin I yarımili ilə müqayisə				2018-ci ilin I yarımili		2017-ci ilin I yarımili ilə müqayisə			
	Say	Orta aylıq məbləğ	Say	Orta aylıq məbləğ	Say	Orta aylıq məbləğ	Say		Orta aylıq məbləğ		Say	Orta aylıq məbləğ	Say		Orta aylıq məbləğ	
							+/-	%	+/-	%			+/-	%	+/-	%
Yaşa görə	37121	231,7	24696	220,6	7394	302,1	-17302	29,9	81,5	137,0	10304	239,2	-14392	41,7	18,6	108,5
Əlilliyə görə	19398	168,2	11827	183,0	5627	219,3	-6200	47,6	36,3	119,8	6753	292,7	-5074	57,1	109,7	159,9
ABİ	6899	163,7	3975	175,2	2576	187,5	-1399	64,8	12,3	107,0	3117	209,7	-858	78,4	34,6	119,7
Cəmi	63418	204,9	40498	205,1	15597	253,3	-24901	38,5	48,1	123,5	20174	252,6	-20324	49,8	47,4	123,1

Cədvəl 6-dan göründüyü kimi 2015-ci və 2016-cı illər üzrə say və orta aylıq pensiya məbləği göstəriciləri uyğun olsa da, 2017-ci ilin I yarımilində hər 3 növ pensiyalar üzrə say göstəriciləri artmış, orta aylıq pensiya məbləği isə əlilliyə və ailə başçısını itirməyə görə pensiya növləri üzrə artsa da yaşa görə pensiya növü üzrə azalmışdır.

Qanunvericiliyə edilmiş müvafiq dəyişikliklərdən sonrakı dövr olan 2017-ci ilin II yarımilində isə həmin ilin I yarımilinə nisbətən 24901 sayda az və ya həmin göstəricinin 38,5%-i qədər pensiya işi (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 17302 sayda, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 6200 sayda, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 1399 sayda az və ya I yarımil üzrə uyğun göstəricilərin, müvafiq olaraq, 29,9%-i, 47,6%-i və 64,8%-i qədər) təyin edilmiş, azalmanın əsas səbəbi əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün tələb edilən sığorta stajı həddinin 12 ildən 25 ilə qaldırılması olmuşdur ki, bu da əhalinin böyük bir qisminin pensiya hüququnun yaranmaması ilə nəticələnmişdir.

Qeyd edilən dövrdə orta aylıq pensiya məbləğində isə, əksinə, artım müşahidə edilmiş, artım 48,1 manat və ya 23,5% (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 81,5

manat və ya 37,0%, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 36,3 manat və ya 19,8%, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 12,3 manat və ya 7,0%) təşkil etmişdir.

2018-ci ilin I yarımilində isə cəmi 20174 pensiya işi (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 10304 sayda, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 6753 sayda, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 3117 sayda) təyin edilmişdir ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 20324 pensiya işi azdır və ya həmin müvafiq göstəricinin 49,8%-i qədərdir (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 14392 sayda, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 5074 sayda, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 858 sayda az və ya 2017-ci ilin I yarımili üzrə uyğun göstəricilərin, müvafiq olaraq, 41,7%-i, 57,1%-i və 78,4%-i qədər).

Yeni təyin edilən pensiya işlərinin sayının azalması fonunda orta aylıq pensiya məbləği üzrə isə tam fərqli şərait formalaşmışdır. Belə ki, 2018-ci ilin I yarımilində təyin edilmiş pensiya işləri üzrə orta aylıq pensiya məbləği 252,6 manat (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 239,2 manat, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 292,7 manat, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 209,7 manat) təşkil etmişdir ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq dövründə təyin edilmiş pensiya işləri üzrə orta aylıq pensiya məbləğindən 47,4 manat və 23,1% çoxdur işi (o cümlədən, yaşa görə pensiya növü üzrə 18,6 manat və ya 8,5%, əlilliyə görə pensiya növü üzrə 109,7 manat və ya 59,9%, ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növü üzrə 34,6 manat və ya 19,7%). Göründüyü kimi, həm ümumilikdə, həm də hər bir pensiya növü, xüsusilə də əlilliyə görə pensiya növü üzrə 2017-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən artım olmuşdur ki, bu da əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin də artımını şərtləndirmişdir.

Qeyd edilən artım sosial müdafiənin gücləndirilməsi baxımından ilk baxışdan qənaətbəxş hesab edilə bilər. Eyni zamanda, bu artım uzunmüddətli dövr üçün pensiyaçıların etibarlı sosial müdafiəsinə nail olmaq məqsədi ilə pensiya təminatı sisteminin maliyyə dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsi, pensiya təminatının vətəndaşların sosial müdafiəsinə və layiqli həyat səviyyəsini təmin etməsi kimi Konsepsiyada nəzərdə tutulan məqsədlərin reallaşdırılmasına təsir etməklə yanaşı, pensiya təminatı üzrə vəsaitlərin əhatə dairəsinin daralması və vətəndaşlar arasında qeyri-bərabər bölgüsünə səbəb ola bilər. Belə ki, qanunvericilikdə edilmiş müvafiq dəyişikliklər pensiya təminatı sisteminin maliyyə dayanıqlılığına xidmət etməli olduğu halda xərclənmiş vəsaitlərin həcmində artım müşahidə edilmiş, əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün tələb edilən sığorta stajı həddinin 12 ildən 25 ilə qaldırılması əhalinin böyük bir qisminin daha gec çıxmasına səbəb olmuşdur ki, nəticədə də pensiya təminatı üzrə dövlət vəsaitləri, ümumilikdə yanaşdıqda, əhalinin daha az sayda qrupu arasında, lakin daha böyük məbləğdə bölüşdürülmüşdür. Qeyd edilməlidir ki, "Avropa Sosial Xartiyası"nda qeyd olunan sosial təminat sisteminin tədricən daha yüksək səviyyədə qaldırılmasına nail olmaq prinsipləri və ümumi sosial ədalət prinsipləri diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

2018-ci ilin 6 ayı üzrə müvafiq statistik hesabatlarla əsasən həmin dövrdə pensiyaların ödənilməsi məqsədilə 1703500,0 min manat həcmində təsdiq olunmuş proqnoza qarşı 1753956,4 manat və ya 50456,4 manat çox vəsait xərclənmiş, proqnoz 103,0% icra edilmişdir. Həmçinin, qeyd olunmalıdır ki, 2018-ci ildə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərcləri üzrə 3578760,0 min manat proqnoz məbləğinə qarşı 37380060,0 min

manat və ya 104,5% icra səviyyəsi gözlənilir ki, bu da, əsas etibarilə, orta aylıq pensiya məbləğinin artımı ilə əlaqələndirilə bilər.

2019-cu il üzrə büdcə zərfi ilə birgə təqdim edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2019-cu il üçün yaşayış minimumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun layihəsinə əsasən 2019-cu ildə pensiyaçılar üçün yaşayış minimumunun məbləğinin 149,0 manat olması nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da pensiyaçıların yaşayış minimumunun məbləğinin 241,0 manat həcmində olan orta aylıq pensiya məbləğindən azdır. Orta aylıq pensiya məbləğinin pensiyaçıların yaşayış minimumunun məbləğindən 92,0 manat və ya 61,7% çox olacağı və ya həmin göstəricilər arasında nisbət 161,7% olacağı proqnozlaşdırılmışdır. Qeyd edilməlidir ki, Rusiya Federasiyasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi internet saytının məlumatlarına əsasən həmin nisbət Rusiya Federasiyasında 2016-cı ildə 153,3% və 2017-ci ildə isə 160,0%, Qazaxıstan Respublikasının Statistika Komitəsinin internet saytının məlumatına görə Qazaxıstan Respublikasında həmin nisbət 2017-ci ildə 238,0%, müvafiq məlumatlara əsasən 01.01.2018-ci il tarixə Ukraynada 180,6%, 2017-ci ilin əvvəlinə Gürcüstanda 103,9% təşkil etmişdir.

Qanun layihəsinə əsasən pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbətində 4,6% olacağı proqnozlaşdırılır. Başqa sözlə, pensiyaların maliyyələşdirilməsinə 2019-cu ildə daxili məhsulun 4,6%-i sərf ediləcəkdir. Həmin göstərici 2015-ci ildə 5,1%, 2016-cı ildə 5,0%, 2017-ci ildə 4,5% təşkil etmiş, bu göstəricinin 2018-ci ildə 4,4% olacağı proqnozlaşdırılmışdır. Xüsusi çəki göstəricisinin 2019-cu ildə 2015-ci və 2016-cı illər üzrə xüsusi çəki göstəricisindən az olması əsas etibarilə ÜDM-in səviyyəsindəki artımla bağlıdır. Göründüyü kimi, pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-də xüsusi çəki göstəricisinin 2019-cu ildə də təxminən 5%-lik səviyyədə olacağı proqnozlaşdırılır. Məlumat üçün qeyd edək ki, bu göstərici inkişaf etmiş ölkələrdə, o cümlədən bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrdə təxminən 10,0% təşkil edir.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun Fiskal İşlər Departamenti tərəfindən “İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda dövlət pensiya islahatları üzrə çağırış” mövzusunda 2011-ci ildə hazırlanmış araşdırma sənədinə əsasən pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbəti 2010-cu ildə İtaliyada 14,7%, Avstriyada 13,9%, Fransada 13,3%, Portuqaliyada 12,7%, Finlandiya və Almaniyada 10,6%, Yaponiyada 10,0% təşkil etmiş, 2030-cu ildə isə, müvafiq olaraq, 12,8%, 14,8%, 13,4%, 13,4%, 12,7%, 11,7% və 9,8% olacağı nəzərdə tutulmuşdur.

Pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbəti 2010-cu ildə Ukraynada 17,7%, Polşada 11,3%, Macarıstanda 10,6%, Estoniyada 9,3%, Braziliyada 9,1%, Rusiyada isə 8,1% təşkil etmiş, həmin göstəricilərin 2030-cu ildə, müvafiq olaraq, 19,4%, 9,2%, 7,6%, 6,8%, 10,4% və 11,2% olacağı nəzərdə tutulmuş, Polşa, Macarıstan və Estoniya kimi Avropa Birliyi ölkələrində azalma proqnozlaşdırıldığı halda Ukrayna, Braziliya və Rusiyada artım proqnozlaşdırılmışdır.

2018-ci ilin əvvəlinə olan statistik məlumatlara əsasən əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin ÜDM-də xüsusi çəkisinə təsir edən münasiblik əmsalının, başqa sözlə, 65 və daha yuxarı yaşlı əhalinin sayının pensiyaçıların ümumi sayında xüsusi çəkisinin artması tendensiyası davam etmişdir. Belə ki, həmin göstərici 2015-ci ilin əvvəlinə 44,2%, 2016-cı ilin əvvəlinə 46,0%, 2017-ci ilin əvvəlinə 47,2%, 2018-ci ilin əvvəlinə isə 49,2% təşkil etmişdir. Qeyd edilən yaş qrupu üzrə əhalinin sayı, 01.01.2016-cı il tarixə 597,5 min nəfər, 01.01.2017-ci il tarixə 620,3 min nəfər, 01.01.2018-ci il tarixə isə 648,2 min nəfər olmuşdur. Başqa sözlə, münasiblik dərəcəsi göstəricisinin artımına 65 və daha yuxarı yaş qrupuna daxil olan əhalinin sayının artımı şərait yaratmışdır. Münasiblik əmsalının artımı bir tərəfdən əmək pensiyasını daha yuxarı yaşlı əhalinin alması, digər tərəfdən ÜDM-in formalaşmasında iştirak etməyən pensiyaçıların sayının da artması deməkdir.

Münasiblik əmsalı 65 və daha yuxarı yaşlı əhalinin sayının pensiyaçıların ümumi sayında xüsusi çəkisini əks etdirir və pensiya xərclərinin ÜDM-ə nisbətində və pensiya sisteminin fiskal dayanıqlılığına təsir edən amil kimi çıxış edir. Həmin əmsalın aşağı düşməsi, başqa sözlə pensiya yaşı həddinə çatmadan pensiya alan vətəndaşların pensiyaçıların ümumi sayında xüsusi çəkisinin artması daha az müddətdə əmək fəaliyyəti göstərərək ÜDM-in həcmində artırılmasında da daha aşağı səviyyədə iştirak edən və müvafiq olaraq daha az məbləğdə MDSSH ödəyən vətəndaşların pensiya alması deməkdir.

Azərbaycanda 2010-cu ildən sonrakı dövrlərdə 65 və daha yuxarı yaşlı əhalinin xüsusi çəkisi pensiyaçıların ümumi sayına nisbətində artım dinamikasına malik olmuş, həmin xüsusi çəki göstəricisi 2011-ci ilin əvvəlinə 40,8%, 2012-ci ilin əvvəlinə 41,6%, 2013-cü ilin əvvəlinə 42,3%, 2014-cü ilin əvvəlinə 43,4%, 2015-ci ilin əvvəlinə 44,2%, 2016-cı ilin əvvəlinə isə 46,0% təşkil etmiş, qeyd edilən yaş qrupu üzrə münasiblik əmsalı Azərbaycanda, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olduğu kimi, pensiya xərclərinin ÜDM-də xüsusi çəkisinin artımını əngəlləyən və bununla da pensiya sisteminin dayanıqlılığına artıran amil kimi qiymətləndirilə bilər.

Fond tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlara əsasən orta aylıq pensiya məbləğinin 2018-ci ilin sonuna 226,8 manat səviyyəsində gözlənilir, 2019-cu ildə isə 241,0 manat səviyyəsində proqnozlaşdırılır. Beləliklə də, orta aylıq pensiya məbləği cari ilin sonunda 2017-ci ilə nisbətən 8,7%, 2019-cu ildə isə 2018-ci ilə nisbətən 6,3% artacaqdır.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən gələn il əvəzləmə əmsalı - orta aylıq pensiya məbləğinin orta aylıq əmək haqqı məbləğinə nisbəti əvvəlki illərdən fərqli olaraq azalacaqdır.

Əvəzləmə əmsalı - orta aylıq pensiya məbləğinin orta aylıq əmək haqqı məbləğinə nisbəti
Həm 1970-1990-cı il, həm də 1990-2010-cu il dövrlərində həm inkişaf etmiş həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə pensiya xərclərinin ÜDM-ə nisbətinin artımına xidmət etmiş, xüsusilə də 1970-1990-cı il dövründə inkişaf etmiş ölkələrdə, 1990-2010-cu il dövründə isə Avropa xaricində inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu amil əsas rola malik olmuşdur. Orta aylıq pensiya məbləğinin orta aylıq əmək haqqına nisbətinin artan dinamikaya malik olması dolayısı ilə müəyyən dövr ərzində əldə olunmuş əmək haqqı müqabilində ödənilmiş MDSSH məbləğlərinin həmin dövr ərzində pensiyaların ödənilməsinə tədricən kifayət etməməsi deməkdir ki, bu da pensiya sisteminin fiskal dayanıqlılığını yalnız zəiflədə bilər.

Qeyd edilən nisbət 2015-ci il üzrə 38,0%, 2016-cı il üzrə 38,9%, 2017-ci il üzrə isə 39,5% olmuşdur. Həmin nisbət 2018-ci ildə 40,6% olacağı gözlənilir, 2019-cu ildə isə 37,6% olacağı proqnozlaşdırılır. Pensiya xərclərinin artması fonunda əvəzləmə əmsalının azalması 2019-cu ildə orta aylıq əmək haqqının 14,9%-lik artım tempinin orta aylıq pensiya məbləğinin 6,3%-lik artım tempini üstələməsi ilə əlaqədardır.

Azərbaycanda qeyd edilən nisbət 2010-cu ildə 34,1%, 2011-ci ildə 39,8%, 2012-ci ildə 38,2%, 2013-cü ildə 40,1%, 2014-cü ildə 39,0%, 2015-ci ildə 38,0%, 2016-cı ildə 38,9%, 2017-ci ildə 39,5% təşkil etmiş, 2018-ci ildə isə 40,6% olacağı proqnozlaşdırılmışdır. Göründüyü kimi, 2013-cü ildə həmin nisbət yüksək səviyyəyə malik olmuş, 2018-ci ilədək qeyd edilən səviyyə aşağı düşmüş, gələn ildə də aşağı düşəcəkdir ki, bu ümumilikdə götürdükdə vətəndaşın əmək qabiliyyətli yaş dövründə əmək haqqı formasında əldə etdiyi gəlirlərin əmək qabiliyyətsiz yaş dövründə pensiya şəklində əldə etdiyi gəlirlərlə əvəzlənən hissəsinin aşağı düşməsi deməkdir. Bu isə pensiyaçıların sosial müdafiəsi və pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbətinə əks təsir etsə də Fondun maliyyə dayanıqlığı baxımından məqsədemüvafiqdir.

Əmək pensiyaçılarının sayının muzzdlu işdə çalışanların sayına nisbəti də gələn il müsbət istiqamətdə dəyişəcəkdir. Belə ki, statistik məlumatlara əsasən son dövrlərdə 1 nəfər pensiyaçıya orta hesabla 1,2 nəfərdən də az sayda muzzdlu işlə məşğul olan düşür ki, bu da “5 nəfər pensiyaçıya 6 nəfər muzzdlu çalışan” deməkdir.

2019-cu ildə 641,7 manat orta aylıq əmək haqqı məbləğindən 25% ayırma qismində 160,4 manat MDSSH və 241,0 manat orta aylıq pensiya məbləği hesabı ilə 5 nəfər pensiyaçıya 1205,0 manat pensiya məbləğinə qarşı 6 sığortaolunan tərəfindən 962,4 manat MDSSH ödənilməsi əvvəlki dövrlərə nisbətən pensiyaların daha çox hissəsinin MDSSH hesabına ödənilməsi və Fondun büdcəsinin maliyyə dayanıqlığının möhkəmlənməsi deməkdir.

2012-ci ildən başlayaraq son illərdə Azərbaycanda 1 nəfər pensiyaçıya 1,2 nəfər maddəli işlə məşğul olan sığortaolunan düşür. Başqa sözlə, 5 nəfər pensiyaçının pensiyasının maliyyələşdirilməsinə 6 nəfər maddəli çalışanın əmək haqqından ayırmalar yönəldilir. 2014-cü ildə respublikada orta aylıq əmək haqqı 444,5 manat, həmin məbləğdən 25% Fonda ayırmalar 111,1 manat, 01.01.2015-ci il tarixə orta aylıq pensiya məbləği 173,4 manat təşkil etmişdir. Həmin göstəricilər 2015-ci il üzrə, müvafiq olaraq, 466,9 manat, 116,7 manat və 177,6 manat, 2016-cı il üzrə, müvafiq olaraq, 499,8 manat, 125,0 manat və 192,2 manat, 2017-ci il üzrə, müvafiq olaraq, 528,5 manat, 132,1 manat və 208,6 manat, 2018-ci ilin proqnozu üzrə, müvafiq olaraq, 558,4 manat, 139,6 manat və 226,8 manat olmuşdur. “5 nəfər pensiyaçıya 6 nəfər maddəli çalışın” hesabı ilə 2014-cü ildə 1 ay ərzində 867,0 manat pensiya məbləğinə qarşı maddəli çalışınlar üzrə 666,6 manat MDSSH-nın, 2015-ci ildə 888,0 manat pensiya məbləğinə qarşı 700,2 manat MDSSH-nın, 2016-cı ildə 961,0 manat pensiya məbləğinə qarşı 750,0 manat MDSSH-nın, 2017-ci il də 1043,0 manat pensiya məbləğinə qarşı 792,6 manat MDSSH-nın, 2018-ci ilin proqnozu üzrə 1134,0 manat pensiya məbləğinə qarşı 837,6 manat MDSSH-nın ödənildiyini qeyd etmək olar.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 2018-ci ilin I yarısının yekunu üzrə də yaşa görə əmək pensiyaçıların ümumi saydakı xüsusi çəkisinin azalma, əlilliyə və ABİ-yə görə əmək pensiyalarının xüsusi çəkisinin isə artma tendensiyaları davam etmişdir. Belə ki, 01.07.2018-ci il tarixə uçotda olan 1280020 sayda pensiya işindən 769237-si və ya 60,1%-i yaşa görə, 391798-i və ya 30,6%-i əlilliyə görə, 118985-i və ya 9,3%-i isə ailə başçısının itirilməsinə görə əmək pensiyaları olmuşdur. Həmin xüsusi çəki göstəriciləri 2017-ci ilin yekunu üzrə, müvafiq olaraq, 60,5%, 30,3 və 9,2%, 2016-cı ilin yekunu üzrə, müvafiq olaraq, 61,0%, 29,9% və 9,1%, təşkil etmişdir.

Beləliklə də, qeyd edə bilərik ki, Fonda daha çox vəsait ödəyərək daha gec yaşa görə əmək pensiyasına çıxanların sayı azalma, daha az vəsait ödəyərək daha tez pensiyaya çıxanların sayı isə artım dinamikasına malikdir.

Eyni vəziyyət əmək pensiyasının növləri üzrə xərclənmiş vəsaitdə də özünü göstərir. Belə ki, müvafiq hesabat forması üzrə hesablamalara əsasən 2018-ci ilin I yarısının yekunlarına görə hərəkətdə olan pensiya işləri üzrə cəmi xərclənmiş vəsaitin 66,7%-i yaşa görə, 25,0%-i əlilliyə görə, 8,3%-i isə ABİ-yə görə pensiyaların ödənilməsinə xərclənmişdir. Həmin göstəricilər 2017-ci ilin yekunu üzrə, müvafiq olaraq, 67,1%, 24,5% və 8,4%, 2016-cı ilin yekunu üzrə, müvafiq olaraq, 67,2%, 24,7% və 8,1% olmuşdur. Dünya praktikasına əsasən ümumi pensiya xərclərinin 75,0%-i yaşa görə, 15,0%-i əlilliyə görə, 10,0%-i isə ABİ-yə görə pensiyaların maliyyələşdirilməsinə yönəldilir.

Yaşa görə və ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəki göstəriciləri dünya praktikası üzrə xüsusi çəki göstəricilərindən hələ də geri qalır, əlilliyə görə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəki göstəricisi isə, əksinə, dünya praktikası üzrə xüsusi çəki göstəricisini qabaqlayır ki, bu da sosial sığorta və ya ödəniş prinsiplərinə əsaslanmayan ödənişlərin artması, vətəndaşın ona görə ödənilmiş vəsaitdən pensiya hüququ olduğu müddətdə daha artıq məbləğdə pensiya məbləğini alması deməkdir.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 01.07.2018-ci il tarixə əmək pensiyası alan 1311739 nəfər pensiyaçının 1163880 nəfəri və ya 88,7%-i işləməyən, 147859 nəfəri və ya 11,3%-i isə işləyən əmək pensiyaçılarına aid olmuşdur. Həmin xüsusi çəki göstəriciləri 2017-ci ilin yekunu üzrə, müvafiq olaraq, 88,9% və 11,1%, 2016-cı ilin yekunu üzrə isə, müvafiq olaraq, 89,1% və 10,9% təşkil etmişdir.

Son dövrlərdə işləyən pensiyaçıların sayı artım dinamikasına, işləməyən pensiyaçıların sayı isə azalma dinamikasına malik olmuşdur ki, bu da işləyən pensiyaçıların aldıkları pensiya məbləğlərinin onların öz əmək haqları müqabilində ödədikləri vəsaitlərlə kompensasiya edilməsi baxımından məqsədemüvafiqdir. Bununla belə, daha cavan kadrların işlə təminatı və aldıkları əmək haqqı müqabilində onların da müvafiq ödənişləri etmələri şəraitində vəsaitlərin vətəndaşlar arasında əmək pensiyaları və əmək haqqı qismində bölüşdürülməsi daha uyğundur.

Hesablama Palatasının Fondun yerli orqanlarında həyata keçirdiyi nəzarət tədbirləri çərçivəsində bir sıra hallarda eyni şəxslərin Fondun müxtəlif şəhər və rayon şöbələrindən eyni zamanda təkrar əmək pensiyası alması, pensiyaçıya vəfat etdiyi tarixdən sonra da pensiya ödənişinin davam etdirilməsi, işləyən əlil pensiyaçıya pensiyanın tam məbləğdə ödənilməsi, hüquq olmadan pensiya təyinatı, pensiyanın məbləğinin düzgün hesablanmaması kimi hallara rast gəlinmişdir ki, bu da Fond tərəfindən əmək pensiyaları üzrə vəsaitlərin xərclənməsinə nəzarət fəaliyyətinin gücləndirilməsi ilə vəsaitlərdən təyinatı üzrə və səmərəli istifadənin təmin edilməsinə ehtiyacın olduğunu və pensiyaların ödənilməsi xərcləri üzrə azalma potensialının mövcudluğunu deməyə əsas verir.

Həmçinin, Hesablama Palatasının 2018-ci il üzrə müvafiq rəyində göstərilirdiyi kimi, Fondun rayon (şəhər) şöbələrində həyata keçirilmiş nəzarət tədbirlərinin nəticələrinə əsasən 1992-ci ilə qədər pensiyaya çıxmış vətəndaşların sayı və onlara ödənilən vəsaitin məbləğinin azalma templərinin uzlaşmadığını, kontingentin sayının daha sürətlə azalmasına baxmayaraq icra edilən vəsaitin azalmasının ləng tempi olduğunu qeyd etmək mümkündür.

3.1.2. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına müavinət xərcləri

Qanun layihəsinə əsasən gələn il MDSSH hesabına ödənilən müavinətlərin (müavinətlər) maliyyələşdirilməsi üçün 91944,0 min manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da Fondun ümumi xərclərinin 2,3%-i, əhaliyə ödənişlər üzrə xərclərin isə 2,4%-i qədərdir. Həmin vəsait 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 3113,4 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 96,7%-i qədərdir, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 3844,0 min manat və ya 4,4% çoxdur. Göründüyü kimi, müavinətlərin ödənilməsi xərclərinin artım tempi Fondun ümumi xərclərinin 9,8%-lik artım tempindən nəzərə çarpacaq dərəcədə geri qalır və belə vəziyyət demək olar ki, bütün müavinət növləri üzrə müşahidə edilir.

Müavinətlərin növlər üzrə müqayisəli dinamikası Cədvəl 7-də verilmişdir.

Cədvəl 7. Müavinətlərin ödənilməsi xərclərinin tərkibi və müqayisəsi

min manat

Göstəricilər	2017 (icra)	2018		2019 (layihə)					
		Proqnoz	məbləğ	Xüs. çəki, %	artım/azalma				
					2017-ci ilin icrası ilə		2018-ci ilin proqnozu		
					+;-	%	+;-	%	
1.2.	MDSSH hesabına müavinətlərin ödənilməsi, cəmi	95057,4	88100,0		100,0	-3113,4	96,7	3844,0	104,4
1.2.1.	Əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət	23664,6	23300,0	24628,0	26,8	963,4	104,1	1328,0	105,7
1.2.2.	Hamiləliyə və doğuma görə müavinət	23845,1	28500,0	29716,0	32,3	5870,9	124,6	1216,0	104,3
1.2.3.	Uşağın anadan olmasına görə müavinət	5041,3	7200,0	7200,0	7,8	2158,7	142,8	0,0	100,0
1.2.4.	3 yaşına çatanadək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinət	10834,0	13400,0	13400,0	14,6	2566,0	123,7	0,0	100,0
1.2.5.	Dəfn üçün müavinət	14122,4	15700,0	17000,0	18,5	2877,6	120,4	1300,0	108,3
1.2.6.	İşsizlik müavinəti	17550,0				-17550,0	0,0	0,0	

Cədvəl 7-dən göründüyü kimi, *əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlər* üzrə 24628,0 min manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da müavinətlər üzrə xərclərin 26,8%-i qədər olmaqla 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 963,4 min manat və ya 4,1%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 1328,0 min manat və ya 5,7% çoxdur. Bu müavinət növü üzrə xərclərin artım səviyyəsi həm Fondun ümumi xərclərinin 9,8%-lik artım səviyyəsindən, həm də həmin müavinət növü ilə bağlı olan orta aylıq əmək haqqının gələn il üçün proqnozlaşdırılan 14,9%-lik artım səviyyəsindən xeyli geri qalır. Müvafiq statistik məlumatlara əsasən 2017-ci ildə bu müavinət növü üzrə 22600,0 min manat proqnoza qarşı 23664,6 manat və ya proqnoz məbləğindən 1064,6 min manat və ya 4,7% çox vəsait xərclənmişdir.

Əvvəlki illərin tendensiyalarını nəzərə almaqla Hesablama Palatasının Fondun 2018-ci il üzrə büdcəsinin layihəsinə rəyində də əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlər üzrə məbləğin az olduğu və daha əsaslı olaraq proqnozlaşdırılmasının məqsədemüvafiqliyi qeyd edilmişdir ki, həmin fikir də 2018-ci ilin I yarısı üzrə müvafiq icra göstəricisi ilə təsdiqlənir. Belə ki, müvafiq statistik hesabatlarla əsasən bu müavinət növü üzrə 2018-ci ilin I yarısında 10362,0 min manat proqnoza qarşı 33,7 min nəfər kontingent üzrə 12422,1 min manat (119,9%) hesablanmış, kassa xərci 12405,3 min manat təşkil etmiş, təsdiq edilmiş proqnozdan 2043,3 min manat və ya 19,7% çox vəsait xərclənmişdir. Həmçinin, kontingentin say göstəricisi üzrə 2018-ci ilin yarımillik 33,7 min nəfər say göstəricisinin 2017-ci ilin 62,6 min nəfər illik say göstəricisi əsasında hesablanmış 31,3 min nəfər yarımillik say göstəricisini üstələməsi də müvafiq kontingentin sayında artım olacağını deməyə əsas verir.

Orta aylıq əmək haqqının proqnozlaşdırılan artım səviyyəsi, xərclənmiş vəsait və kontingentin sayı üzrə əvvəlki dövrlərin statistik göstəriciləri Qanun layihəsində əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlərin məbləğinin daha əsaslı yanaşma ilə proqnozlaşdırılmasına ehtiyac olduğunu deməyə zəmin yaradır.

Qanun layihəsində *hamiləliyə və doğuma görə müavinətin* maliyyələşdirilməsi məqsədilə müavinətlər üzrə xərclərin 32,3%-i qədər olmaqla 29716,0 min manat nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da müavinətlər üzrə xərclərin ən böyük hissəsi olmaqla 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 5870,9 min manat və ya 24,6%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən 1216,0 min manat və ya 4,3% çoxdur. Göründüyü kimi, orta aylıq əmək haqqının səviyyəsi

ilə bağlı olan bu müavinət növü üzrə də müvafiq artım səviyyəsindən nəzərəcarpan dərəcədə aşağı səviyyədə artım proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da, əvvəlki illərdə olduğu kimi, doğulan uşaqların sayındakı azalma tendensiyası ilə izah edilə bilər. Belə ki, statistik məlumatlara əsasən 2016-cı ildə 159464 nəfər və ya 2015-ci ildə doğulmuş uşaqların sayının 95,9%-i qədər, 2017-ci ildə isə 144041 nəfər və ya 2016-cı ildə doğulmuş uşaqların sayının 90,3%-i qədər uşaq doğulmuşdur. Göründüyü kimi, 2017-ci ilin sonuna müvafiq azalma özünü daha kəskin büruzə vermişdir.

Proqnoz məbləğinin aşağı səviyyəli artımını 2017-ci ilin müvafiq göstəriciləri də izah edir. Belə ki, 2017-ci ildə hamiləliyə və doğuma görə müavinətlər üzrə 28100,0 min manat proqnoza qarşı 23,3 min nəfər kontingent üzrə 23868,8 min manat hesablanmış (84,9%), kassa xərci 23845,1 min manat (84,9%) təşkil etmişdir. 2017-ci ildə müvafiq proqnozun kəsrilə icra ediləcəyi Hesablama Palatasının 2018-ci il üzrə müvafiq qanun layihəsinə rəyində də qeyd olunmuşdur.

Aşağı səviyyəli icra 2018-ci ildə də özünü göstərməkdədir. Belə ki, 2018-ci ilin I yarımilinin yekunu üzrə 12674,0 manat proqnoza qarşı 11,4 min nəfər kontingent üzrə 11650,1 min manat hesablanmış (91,9%), kassa xərcləri 11632,3 min manat təşkil etmiş, proqnoz 91,8% icra edilmişdir. Qeyd edilməlidir, kontingentin sayında cari ilin 6 ayında keçən ilin illik 23,3 min manat say göstəricisi ilə müqayisədə də kiçik azalma müşahidə edilmişdir.

Uşağın anadan olmasına görə müavinətin ödənilməsi üçün Qanun layihəsində 7200,0 min manat və ya müavinətlər üzrə xərclərin 7,8%-i qədər vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 2158,7 min manat və ya 42,8% çox olmaqla 2018-ci ilin proqnoz göstəricisi qədərdir. Göründüyü kimi, respublikada aşağı doğum səviyyəsi bu istiqamət üzrə də proqnozlaşdırmada özünü göstərmiş, gələn il cari ilə nisbətən artım nəzərdə tutulmamışdır. Bununla belə, 2017-ci ildə müvafiq proqnoz məbləğinin 70,0% (7200,0 min manat proqnoza qarşı 5041,3 min manat kassa icrası), 2018-ci ilin I yarısında isə 76,4% icrası (3020,0 min manat proqnoza qarşı 2446,94 min manat kassa icrası), həmçinin müvafiq kontingentin sayının 2017-ci ildə 51,4 min nəfər, 2018-ci ilin 6 ayı ərzində 24,3 min nəfər, başqa sözlə, keçən ilin illik göstəricisinin yarısından az olması cari ildə də proqnozun kəsrilə icra olunacağı və 2019-cu il üçün də vəsaitin tələb olunandan artıq nəzərdə tutulduğu fikrinə gəlməyə imkan verir. Cari ilin büdcəsi üzrə qanun layihəsinə Hesablama Palatasının rəyində də bu müavinət növü üzrə xərclərin azalma potensialının olduğu göstərilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyindən alınmış məlumatlara görə uşağın anadan olmasına görə 2016-cı ildə 99,2 min nəfərə, 2017-ci ildə 84,9 min nəfərə, 2018-ci ilin I yarısında isə 38,7 min nəfərə dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına sosial müavinət verilmiş, doğum səviyyəsinin aşağı düşməsi dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına sosial müavinət alan kontingentin sayında da özünü göstərmiş, həmçinin, müavinət alan və işləməyən kateqoriyasından olaraq sosial müavinət alan vətəndaşların sayı işləyərək MDSSH hesabına müavinət alan vətəndaşların sayını üstələmişdir.

Qanun layihəsinə əsasən *3 yaşına çatanaqədər uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinətlər* üzrə müavinətlərin 14,6%-i qədər və ya 13400,0 min manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 2566,0 min manat və ya 23,7% çox olsa da, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisi qədərdir. Qeyd edilməlidir ki, bu müavinət növü üzrə 2017-ci ildə də 13400,0 min manat proqnoz təsdiq olunmuş, il ərzində 37,8 min nəfər kontingent üzrə kassa icrası 10834,0 min manat və ya 80,9% icra edilmişdir.

3 yaşına çatanadək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinətlər üzrə 2018-ci ilin I yarısında isə fərqli şərait formalaşmışdır. Belə ki, 2018-ci ilin 6 ayı ərzində bu müavinət 28,5 min nəfərə ödənilmiş, 5959,0 min manat səviyyəsində proqnoz 90,1% icra edilərək kassa xərci 5366,7 min manat təşkil etmişdir. Beləliklə də, məbləğ üzrə 2017-ci ilin illik göstəricisinə uyğun rəqəm formalaşsa da, say göstəricisi nəzərəcarpacaq dərəcədə böyük olmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, “Uşağa qulluğa görə qismən ödənişli sosial məzuniyyətdə olanlara verilən müavinətin artırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 23 fevral tarixli 3712 nömrəli Sərəncamı ilə uşağa qulluğa görə qismən ödənişli sosial məzuniyyətdə olanlara verilən aylıq müavinətin məbləği 2018-ci il martın 1-dən 10% artırılmış, müavinət məbləği 1 yaşyarımədək uşaqlara qulluğa görə 44,0 manat, 1 yaş yarımından 3 yaşadək uşağa qulluğa görə 27,5 manat olmuşdur. Keçən ilə nisbətən kontingentin sayında ciddi artımın olduğu (2017-ci ildə illik 37,8 min nəfərə qarşı 2018-ci ilin I yarısında 28,5 min nəfər), xərclərin ümumi məbləği baxımından isə, demək olar ki, fərqlin olmaması (2017-ci ildə illik 10834,0 min manata qarşı 2018-ci ilin I yarımilində 5366,7 min manat), həmçinin doğum səviyyəsinin də aşağı düşməsi 2017-ci ildə müavinət məbləğini, əsas etibarilə, 1 yaş yarımədək uşağa qulluq edənlər tərəfindən, 2018-ci ilin 6 ayı ərzində isə 1 yaş yarımından 3 yaşadək uşağa qulluq edənlər tərəfindən alınması fikrini söyləməyə əsas verir. 2018-ci ildə xərclənməsi nəzərdə tutulan vəsaitlər kontingentin sayındakı artım və vəsaitlərin icra səviyyəsi baxımından kafi görünərsə də, yarımillik icra səviyyəsi bu istiqamətdə vəsaitlərin tam xərclənməyəcəyini və cari ilin proqnozunun da yüksək səviyyədə müəyyən edildiyini deməyə əsas verir.

Dəfn üçün müavinətlərin ödənilməsi üçün 2019-cu ildə 17000,0 min manat və ya müavinətlər üzrə xərclərin 0,4%-i qədər vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 2877,6 min manat və ya 120,4%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən isə 1300,0 min manat və ya 8,3% çoxdur. Göründüyü kimi, yalnız bu müavinət növü üzrə xərclərin artım səviyyəsi Fondun ümumi xərclərinin artım səviyyəsinə qismən uyğundur.

Təqdim edilmiş müvafiq hesabatlara əsasən respublika üzrə 2016-cı ildə 42,6 min nəfər, 2017-ci ildə 44,7 min nəfər üzrə, 2018-ci ilin I yarısında isə 22,2 min nəfər üzrə dəfn xərci ödənilmiş, 2017-ci ildə 15500,0 min manat proqnoza qarşı 14122,4 min manat (91,1%), 2018-ci ilin I yarısında isə 6982,0 min manat proqnoza qarşı 7243,9 min manat (103,8%) vəsait ödənilmişdir. Göründüyü kimi, dəfn xərci üzrə 2017-ci il və 2018-ci ilin 6 ayında say və məbləğ göstəriciləri uyğundur. 2018-ci ilin I yarısında bu müavinət növü üzrə proqnozdan 261,9 min manat və 3,8% çox vəsait xərclənməsi isə 01.07.2017-ci il tarixdən sonra “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 42.2-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliyə müvafiq olaraq dəfn üçün müavinətin pensiyaçının vəfatı tarixinə əmək pensiyasının minimum məbləğinin üç misli məbləğində verilməsi ilə əlaqələndirilə bilər. Həmin Qanunun 6.1-ci maddəsinə əsasən əmək pensiyasının minimum məbləği 2017-ci il 1 iyul tarixindən 110,0 manat məbləğində müəyyən olunmuş və ödəniləcək məbləğin həmin qanunun 29.1-ci maddəsinə uyğun olaraq indeksləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Nominal orta əmək haqqı göstəricisinin 2018-ci ildə 2017-ci ilə nisbətən 5,7% artması səbəbindən 01.01.2018-ci il tarixdən əmək pensiyasının minimum məbləği də artaraq 116,3 manata, dəfn xərcləri üzrə məbləğ də 330,0 manatdan (110,0 manatın 3 misli) 348,9 manata çatmışdır ki, bu artım da dəfn xərclərinin ümumi məbləğinin artımını şərtləndirmişdir. Qeyd edilənlər 2018-ci il üzrə

müvafiq proqnoz göstəricisinin hazırlanması zamanı yuxarıda qeyd olunan dəyişikliyin nəzərə alınmadığını deməyə əsas verir. Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, bu istiqamət üzrə xərclərin artım dinamikasına malik olacağı Hesablama Palatasının Fondun 2018-ci il üçün büdcəsinin layihəsinə rəyində də vurğulanmışdır.

RİSK. Proqnozlaşdırılmış vəsaitlərin MDSSH hesabına müavinətlərin ödənilməsi üçün yetərli olmaması

Əsas çətinliklər və səbəblər

2017-ci ildə əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlər üzrə proqnoz məbləğindən 1064,6 min manat və ya 4,7% çox vəsait xərclənmiş, 2018-ci ildə də müvafiq kontingentin sayında artım müşahidə edilmişdir.

Hamiləliyə və doğuma görə, həmçinin uşağın anadan olmasına görə müavinət növləri üzrə isə əksinə, ölkədə doğum səviyyəsinin aşağı düşməsi ilə əlaqədar müvafiq kontingentin sayında azalma olmuş, bu, vəsaitlərin həcminə də təsir etmiş, 2017-ci ildə proqnoz göstəricisi hamiləliyə və doğuma görə müavinət növü üzrə 84,9%, uşağın anadan olmasına görə müavinət növü üzrə 70,0% icra edilmişdir.

3 yaşına çatanadək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinətlər üzrə proqnoz da 2017-ci ildə kəsrlə olmaqla 80,9%, dəfn üçün müavinət xərcləri üzrə icra 91,1% icra edilmişdir.

MDSSH hesabına müavinətlərin ödənilməsi xərclərinin səviyyəsi sığortaolunanların əmək haqqının səviyyəsindən, iş stajlarından və sağlamlıq səviyyələrindən, ölkədə doğum və vəfatetmə səviyyələrindən asılıdır. Həmin amillərin əksəriyyəti obyektiv xarakter daşıyır, ehtimallara və təsadüflərə əsaslanır. Bu səbəbdən də həmin xərclərin proqnozlaşdırılması istiqamətində çətinliklər formalaşa bilər.

Riskin minimallaşdırılması tədbirləri

Əvvəlki dövrlərin təcrübəsini və icra göstəricilərini, digər təsiredici statistik faktorları, həmçinin müavinətlərin hesablanmasına təsir edən amillər üzrə qanunvericilikdə edilmiş dəyişiklikləri nəzərə almaqla xərclərin daha dəqiq proqnozlaşdırılması istiqamətində müsbət nəticələrə gəlmək olar

3.2. AHİK xətti ilə sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə xərclər

Qanun layihəsinə əsasən sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə AHİK vasitəsi ilə maliyyələşdirilən xərclərin ödənilməsi üçün 2000,0 min manat və ya cəmi xərclərin 0,5%-i qədər vəsait nəzərdə

tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 880,0 min manat və ya 4,6% çox olsa da 2018-ci ilin proqnoz göstəricisi qədərdir (Cədvəl 8).

Növbəti ildə 22500 nəfər üzrə 16000 ədəd sanatoriya-kurort yollayışının alınması üçün gələn il 15530,0 min manat və ya bu istiqamət üzrə xərclərin 77,6%-i qədər vəsaitin xərclənməsi nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 650,0 min manat və ya 4,4% çox olsa da, 2018-ci ilin gözlənilən icra göstəricisi qədərdir. Yollayışların sayı göstəricisi isə 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 1240 ədəd çox, cari ilin isə müvafiq gözlənilən icra göstəricisinə bərabər nəzərdə tutulmuşdur. Yollayışların və vətəndaşların sayı, həmçinin xərclənəcək müvafiq vəsaitlərin məbləği üzrə müqayisə 1 yollayış üzrə vətəndaşların sayında 2017-ci, 2018-ci və 2019-cu ilin göstəricilərində fərqin olmadığını, 1 yollayışın dəyərini isə 2017-ci ilə nisbətən 2018-ci və 2019-cu illərdə azaldığını göstərmişdir. Belə ki, hesablamalara əsasən həmin dövrdə hər 14 nəfərə 10 yollayış düşmüş, 1 yollayışın dəyəri isə 2017-ci ildə 1008,1 manat, 2018-ci və 2019-cu illərdə isə 970,6 manat təşkil edir. Göründüyü kimi, 1 yollayışın dəyəri 2017-ci ilə nisbətən 37,5 manat və ya 3,7% düşmüşdür ki, bu da həmin vəsaitlər hesabına daha çox yollayışların alınması və daha çox sayda sığortaolunanın müalicəsi və istirahətinin təmin edilməsi deməkdir.

Cədvəl 8. Sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə AHİK vasitəsi ilə maliyyələşdirilən xərclər

	2017 (icra)		2018 (gözlənilən icra)		2019 (layihə)		müqayisə			
	say/ nəfər	min manat	say/ nəfər	min manat	say/ nəfər	min manat	2017-ci illə		2018-ci illə	
							say/ nəfər	min manat	say/ nəfər	min manat
Sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə AHİK vasitəsi ilə maliyyələşdirilən xərclər, cəmi		19120,0		20000,0		20000,0		880,8		0,0
1 sanatoriya-kurort müalicəsi və istirahət üçün yollayışların alınmasına	14760/ 20773	14880,0	16000/ 22500	15530,0	16000/ 22500	15530,0	1240/ 1727	650,0	0	0,0
2 sığortaolunanların uşaqlarının sağlamlıq düşərgələrində istirahətinin təşkilinə	1800	320,0	1350	340,0	1350	340,0	-550	20,0	0	0,0
3 sanatoriya-profilaktoriyalara yemək xərcləri, tibb xidməti və ştatların saxlanılmasına	850	200,0	850	210,0	850	210,0	0	10,0	0	0,0
4 AHİK-in idman cəmiyyətlərinə məxsus idman qurğularının qismən saxlanılmasına (işçilərin əmək haqqının ödənilməsi)	637	2460,0	637	2600,0	637	2600,0	0	140,0	0	0,0
5 Həmkarlar İttifaqlarının əməyin mühafizəsi və hüquq mütəxəssislərinin, etimadlı həkimlərin, sağlamlaşdırma işi ilə məşğul olan təlimatçıların saxlanılmasına	108	1260,0	113	1320,0	113	1320,0	5	60,8	0	0,0

AHİK tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlara əsasən sığortaolunanların uşaqlarının sağlamlıq düşərgələrində istirahətinin təşkilinə 2019-cu ildə 340,0 min manat və ya sanatoriya-kurort müalicəsi üzrə xərclərin 1,7%-i qədər vəsaitin xərclənəcəyi proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin gözlənilən icra göstəricisindən 30,0 min manat və ya 8,8% çox olsa da 2018-ci ilin gözlənilən icra göstəricisi qədərdir.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən sanatoriya-profilaktoriyalara yemək xərclərinin maliyyələşdirilməsi, tibb xidməti və ştatların saxlanması üçün 210,0 min manat və ya bu istiqamət üzrə xərclərin 1,1%-i qədər, AHİK-in idman cəmiyyətlərinə məxsus idman qurğularının qismən saxlanması üçün (işçilərin əmək haqqının ödənilməsi) 2600,0 min manat (13,0), Həmkarlar İttifaqlarının texniki və əməyin hüquq müfəttişliyinin, etimadlı həkimlərin, sağlamlaşdırma işi ilə məşğul olan mütəxəssislərin saxlanması üçün 1320,0 min manat (6,6%) vəsaitin xərclənəcəyi nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da müvafiq kontingentin sayı və məbləğ baxımından 2018-ci ilin müvafiq gözlənilən icra göstəricilərinə bərabərdir.

3.3. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanması xərcləri

Qanun layihəsində Fondun mərkəzi aparatının və onun yerli orqanlarının və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın saxlanması xərclərinin 49000,0 min manat və ya Fondun ümumi xərclərinin 1,2%-i qədər olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 14635,5 min manat və ya 42,6%, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 7500,0 min manat və ya 18,1% çoxdur.

Qeyd edilməlidir ki, 2019-cu ildə Fondun aparatının və yerli orqanlarının saxlanması xərclərinə Fondun yığım funksiyasının vergi orqanlarına verilməsi də təsir edəcəkdir. Belə ki, Fondun aparatının və onun yerli orqanlarının saxlanılmasına 2017-ci ildə 34364,5 min manat xərclənmiş, 2018-ci ildə isə bu məqsədlə 41500,0 min manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Qeyd edilən istiqamətdə xərclərin təxminən 80,0%-ini (məsələn, 2017-ci ildə 78,8%-ini) əmək haqqı xərcləri təşkil edir. Həmçinin, Fondun rayon (şəhər) şöbələrinin əməkdaşlarının sektorlar üzrə əsas hissəsi (orta hesabla 30,0%-dən çox) Fondun yığım fəaliyyəti ilə məşğul olan işçilərdir və Fondun yığım fəaliyyətinin ləğv olunması əmək haqqı alan həmin işçilərin də fəaliyyətlərinin dayandırılması deməkdir ki, bu da Fondun saxlanması xərclərinə təsirsiz ötürüşə bilməz.

Təqdim edilmiş müvafiq statistik hesabatə əsasən Fondun aparatının və yerli orqanlarının saxlanılmasına 2018-ci ilin 6 ayı ərzində 16531,17 min manat vəsait xərclənmiş, 6 ay üçün təsdiq edilmiş proqnoz 18455,0 min manat məbləğində proqnoz 89,6% icra edilmişdir. 2018-ci ildə bu istiqamətdə 41500,0 min manat vəsait təsdiq edilmişdir ki, bu da 6 ay ərzində icra edilmiş vəsaitdən 2,5 dəfə çoxdur.

2018-ci ilin 6 ayı ərzində il üçün təsdiq edilmiş vəsaitdən 2,5 dəfə az vəsaitin xərclənərək həmin dövr üçün proqnozun 89,6% icra edilməsi bu istiqamətdə proqnozun kəslrlə icra ediləcəyini deməyə əsas verir .

3.4. Digər xərclər

Fondun digər xərcləri müxtəlif istiqamətlər üzrə nəzərdə tutulmuşdur (Cədvəl 9).

Cədvəl 9. Fondun digər xərcləri üzrə müqayisəli cədvəl

Göstəricilər	2017 (icra)	2018		2019 (layihə)						
		Proqnoz	məbləğ	xüsusi çəki,%	artım/azalma					
					2017-ci ilin icrası ilə		2018-ci ilin proqnozu			
					, +;-	%	, +;-	%		
XƏRCLƏR, cəmi	3486792,7	3578760,0	3928104,0	100,0	441311,3	112,7	349344,0	109,8		
1	Pensiya və müavinətlərin əhaliyə çatdırılması, bank əməliyyatlarının aparılması üzrə xidmət haqqı xərcləri	23911,6	20500,0	22500,0	0,6	-1411,6		2000,0		
2	Beynəlxalq təşkilatlara üzvlük haqlarının ödənilməsi xərcləri	56,5	60,0	60,0	0,0	3,5	106,3	0,0	100,0	
2.1.	Beynəlxalq Sosial Təminat Assosiasiyasına üzvlük haqqının ödənilməsi xərci	26,5	30,0	30,0	0,0	3,5	113,3	0,0	100,0	
2.2.	MDB dövlətlərinin Sosial Təminat Assosiasiyasına üzvlük haqqının ödənilməsi xərci	30,0	30,0	30,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	
3	Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında 2004-cü il 23 sentyabr tarixdə imzalanmış və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2004-cü il 11 noyabr tarixli 518 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "İnkişaf üçün Kredit Sazişi" nə əsasən "Pensiya və sosial təminat" layihəsi üzrə kreditin qaytarılması xərcləri	1600,0	1600,0	1600,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	
4	Digər	23979,4			0,0	-23979,4		0,0		

Cədvəl 9-dan göründüyü kimi, 2019-cu ildə əmək pensiyalarının çatdırılması, bank əməliyyatlarının aparılması üzrə xidmət haqqı xərclərinə 22500,0 min manat və ya Fondun ümumi xərclərinin 0,6%-i qədər vəsaitin sərf ediləcəyi proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 1411,6 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 94,1%-i qədərdir, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 2000,0 min manat və ya 9,8% çoxdur. Qanun layihəsinə əsasən əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin 9,9% artacağı şəraitdə ödənişlərin əhaliyə çatdırılması xərclərinin də uyğun səviyyədə artımı real görünür.

2018-ci ilin 6 ayı ərzində çatdırılma üzrə xərclərin ödənilməsi üçün 9116,0 min manat proqnoza qarşı 7094,8 manat vəsait xərclənmiş, proqnoz 77,8% icra edilmişdir.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Qanun layihəsində Fondun xərclərinin 60,0 min manatının beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən Beynəlxalq Sosial Təminat Assosiasiyasına və Pensiya və Sosial Fondların Beynəlxalq Assosiasiyasına üzvlük haqlarının ödənilməsi üçün nəzərdə tutulduğu göstərilmişdir ki, həmin vəsait də hər bir təşkilat üzrə 30,0 min manat olmaqla 2017-ci ildə icra edilən və 2018-ci ildə nəzərdə tutulan vəsait qədərdir.

2019-cu il üzrə xərclərin 1600,0 min manatının Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında 2004-cü il 23 sentyabr tarixdə imzalanmış və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2004-cü il 11 noyabr tarixli 518 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "İnkişaf üçün Kredit Sazişi" nə əsasən "Pensiya və sosial təminat" layihəsi üzrə kreditin qaytarılması xərcləri üçün nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin icra, 2018-ci ilin proqnoz və gözlənilən icra göstəricisi qədərdir.

IV BÖLMƏ. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

Beləliklə, Rəy üzrə məlumatları ümumiləşdirərək aşağıdakı **nəticələri** qeyd etmək olar:

1. Qanun layihəsi rəy verilməsi üçün müvafiq qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl olunmaqla tərtib olunmuş və müəyyən edilmiş müddətdə Hesablama Palatasına təqdim olunmuşdur.

2. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Qanun layihəsini dəstəkləyici sənədlər və məlumatlar təqdim olunmuş məlumatlara daxil edilməmişdir.

3. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, Qanun layihəsində gəlir mənbəyi kimi əks etdirilən "Sair gəlirlər" in tərkibi tam açıqlanmamış, cari ilin qalığının gəlirlər qismində nəzərə alınması proqnozlaşdırılmamışdır;

4. Konsepsiyada sığorta haqqı normativinin strukturunun təkmilləşdirilməsi, məcburi dövlət sosial sığorta haqqını minimum əməkhaqqına nəzərən ödəyənlərin (mülkiyyətində kənd təsərrüfatına yararlı torpaqları istifadə edən şəxslər, fərdi sahibkarlıq və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər) sığorta normativlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində 2019-cu ildə tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur;

5. Fondun gəlirləri 3928104,0 min manat həcmində proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 507094,0 min manat və ya 14,8%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən 349344,0 min manat və ya 9,8% çoxdur;

6. Orta aylıq əmək haqqının 14,9%-lik proqnozlaşdırılan artımı fonunda MDSSH üzrə daxilolmaların cari ilə nisbətən 6,4% səviyyəsində artımla nəzərdə tutulmuşdur;

7. 2019-cu ildən sosial sığorta haqlarının vaxtında və tam həcmdə hesablanmasına və ödənilməsinə nəzarətin vergi orqanları tərəfindən həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur;

8. Fondun ümumi gəlirlərində büdcə sektorundan daxilolmaların xüsusi çəkisinin artacağı, qeyri-büdcə sektorlarından daxilolmaların xüsusi çəkisinin isə azalacağı proqnozlaşdırılmışdır;

9. Əsas etibarilə, məcburi dövlət sosial sığorta sahəsində borcların tənzimlənməsi üzrə qanunvericilik aktının qəbulu 01.07.2018-ci il tarixə sığortaedənlərin Fonda borcunun məbləğinin ilin əvvəlinə nisbətən 65085,0 min manat (8078,4 min manat borcun əsas məbləği üzrə, 56998,1 min manat penya və maliyyə sanksiyaları üzrə, 8,6 min manat digər borclar üzrə) və ya 17,5% azalmışdır;

10. Sanatoriya-kurort yollayışlarının satışından daxilolmalar üzrə əvvəlki illərin proqnoz və icra göstəriciləri bu mənbədən daxilolmalar üzrə Fond tərəfindən müvafiq potensialın tam nəzərə alınmayaraq proqnozların aşağı səviyyədə müəyyən edildiyini, AHİK-in müvafiq proqnoz göstəricilərinin faktiki icra göstəricilərinə daha yaxın olduğunu göstərir;

11. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, sair gəlirlərin qalan hissəsinin və ya 4000,0 min manatının və ya 66,7%-inin hansı mənbədən formalaşacağı haqqında məlumat əks etdirilməmişdir.

12. Sair gəlirlər kimi uçota alınana müxtəlif səbəblərdən artıq ödənilmiş pensiya və müavinət məbləğləri, o cümlədən Fondun özü tərəfindən aşkar edilmiş artıq ödəmələrin geri qaytarılan məbləği Qanun layihəsində ayrıca əks etdirilməmişdir;

13. Əvvəlki dövrlərdə pensiyaya çıxmış pensiyaçıların iş stajının böyük hissəsinin, hazırda pensiyaya çıxan vətəndaşların iş stajlarının isə təxminən yarısının 01.01.1992-ci

ilədək formalaşdığı, həmçinin pensiyaya qanunvericiliklə müəyyən edilmiş əlavələri nəzərə alıqda dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin daha böyük məbləğdə olduğunu qeyd etmək olar;

14. 2018-ci ildə Fondun xərclərinin 3928104,0 min manat olacağı nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da 2017-ci ilin müvafiq icra göstəricisindən 441311,3 min manat və ya 12,7%, 2018-ci ilin müvafiq proqnoz göstəricisindən 349344,0 min manat və ya 9,8% çoxdur;

15. Əmək pensiyaçılarının sayında azalma tendensiyasının davam etdiyi şəraitdə pensiyaların ödənilməsi xərclərinin artım dinamikasına, əsas etibarilə, 01.07.2017-ci il tarixdən işləyən pensiyaçıların pensiya məbləğlərinin yenidən hesablanması, 01.07.2017-ci il tarixdən işləyən və əlilliyə görə pensiya alan pensiyaçıların pensiya məbləğlərini tam həcmdə alması və yeni təyin olunan pensiya işləri, xüsusilə də əlilliyə görə pensiya işləri üzrə orta aylıq pensiya məbləğlərinin yüksək olmasına şərait yaratmışdır;

16. Cari ilin 6 ayı ərzində əmək pensiyalarının ödənilməsi üzrə 1703500,0 min manat proqnoza qarşı 1753956,4 min manat və ya 50456,4 min manat çox vəsait xərclənmiş, proqnoz 103,0% icra edilmişdir;

17. Əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəkisinin artım dinamikası gələn il də davam edəcəkdir və riyazi hesablamalarla gələn il üçün bu istiqamətdə nəzərdə tutulan 3743000,0 min manat vəsaitin yetərli olmayacağını qeyd etmək olar;

18. Yaşa və ailə başçısının itirilməsinə görə pensiya növləri azalma, əlilliyə görə pensiya növü isə artım dinamikasına;

19. Son dövrlərdə keçmiş dövr üzrə pensiyaçılara ödənilməli olan vəsaitlər faktiki olaraq pensiyaçı qarşısında ödəniş öhdəliyi olsa da, həmin vəsaitlər kreditor borc olaraq uçota alınmır və hesabatlara daxil edilmir.

20. Məbləğ baxımından həm ümumilikdə, həm də hər bir pensiya növü, xüsusilə də əlilliyə görə pensiya növü üzrə 2017-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 2018-ci ilin 1 iyul tarixinə artım olmuşdur ki, bu da əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin də artımına şərait yaratmışdır;

21. Əmək pensiyasının növləri üzrə xərclənmiş vəsaitlərin müqayisəsi yaşa görə və ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəki göstəricilərinin dünya praktikası üzrə xüsusi çəki göstəricilərindən geri qaldığını, əlilliyə görə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin xüsusi çəki göstəricisinin isə, əksinə, dünya praktikası üzrə xüsusi çəki göstəricisini qabaqladığını göstərir;

22. 2018-ci ildə əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin proqnozlaşdırılardan artıq olacağı gözlənilir;

23. Pensiyaların ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbətinin 2019-cu ildə də təxmini 5%-lik səviyyədə olacağı proqnozlaşdırılır ki, bu da inkişaf etmiş ölkələrdəki, o cümlədən bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrdəki təxmini 10,0%-lik göstəricidən geri qalır;

24. 2018-ci ilin əvvəlinə olan statistik məlumatlara əsasən əmək pensiyalarının ödənilməsi xərclərinin ÜDM-ə nisbətində təsir edən münasiblik əmsali - 65 və daha yuxarı yaşlı əhəlinin sayının pensiyaçıların ümumi sayında xüsusi çəkisinin artması tendensiyası davam etmişdir;

25. 2019-cu ildə əvəzləmə əmsalının- orta aylıq pensiya məbləğinin orta aylıq əmək haqqı məbləğinə nisbətinin əvvəlki illərdən fərqli olaraq azalacağı, ümumilikdə götürdükdə vətəndaşın əmək qabiliyyətli yaş dövründə əmək haqqı formasında əldə etdiyi gəlirlərin əmək

qabiliyyətsiz yaş dövründə pensiya şəklində əldə etdiyi gəlirlərlə əvəzlənən hissəsinin aşağı düşəcəyi proqnozlaşdırılır;

26. Əmək pensiyaçılarının sayının maddəli işdə çalışanların sayına nisbəti son dövrlərdə də Fonda ayırma məbləği ilə təmin olunmayan pensiya məbləği formalaşdığını göstərir;

27. Son dövrlərdə işləyən pensiyaçıların sayı artım dinamikasına, işləməyən pensiyaçıların sayı isə azalma dinamikasına malik olmuşdur;

28. MDSSH hesabına ödənilən müavinətlərin maliyyələşdirilməsi üçün 91944,0 min manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da Fondun ümumi xərclərinin 2,3%-i, əhaliyə ödənişlər üzrə xərclərin isə 2,4%-i qədərdir. Həmin vəsait 2017-ci il üzrə müvafiq icra göstəricisindən 3113,4 min manat azdır və ya həmin göstəricinin 96,7%-i qədərdir, 2018-ci ilin proqnoz göstəricisindən isə 3844,0 min manat və ya 4,4% çoxdur;

29. Orta aylıq əmək haqqının proqnozlaşdırılan artım səviyyəsi, xərclənmiş vəsait və kontingentin sayı üzrə əvvəlki dövrlərin statistik göstəriciləri Qanun layihəsində əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlərin məbləğinin daha əsaslı yanaşma ilə proqnozlaşdırılmasına ehtiyac olduğunu göstərir;

30. Uşağın anadan olmasına görə müavinət alan kontingentin sayının cari ilin 6 ayı ərzində keçən ilin illik göstəricisinin yarısından az olması cari ildə də proqnozun kəslə icra olunacağı və 2019-cu il üçün də vəsaitin tələb olunandan çox nəzərdə tutulduğu göstərir;

31. Doğum səviyyəsinin aşağı düşməsi dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına sosial müavinət alan kontingentin sayında təsir etməklə müavinət alan və işləməyən kateqoriyasından olaraq sosial müavinət alan vətəndaşların sayının işləyərək MDSSH hesabına müavinət alan vətəndaşların sayını üstələməsinə səbəb olmuşdur;

32. 3 yaşına çatanadək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinətlər üzrə 2018-ci ildə xərclənməsi nəzərdə tutulan vəsaitlər kontingentin sayındakı artım və vəsaitlərin icra səviyyəsi baxımından kafi görünərsə də yarımillik icra səviyyəsi bu istiqamətdə vəsaitlərin tam xərclənməyəcəyini və cari ilin proqnozunun da yüksək səviyyədə müəyyən edildiyini deməyə əsas verir;

33. Fondun aparatının və yerli orqanlarının saxlanılmasına 2018-ci ilin 6 ayı ərzində 16531,17 min manat vəsait xərclənərək 18455,0 min manat məbləğində təsdiq edilmiş proqnozun 89,6% icra edilməsi 2018-ci ildə bu istiqamətdə nəzərdə tutulmuş 41500,0 min manat vəsaitin tam xərclənməyəcəyini deməyə əsas verir.

Göstərilən məlumatlara və nəticələrə əsaslanaraq Hesablama Palatası aşağıdakıları **tövsiyə** edir:

1. Fondun büdcəsinin layihəsinə Hesablama Palatası tərəfindən daha dolğun və ətraflı rəyin verilməsi üçün müvafiq normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olaraq Fond tərəfindən Hesablama Palatasına müvafiq qanun layihəsi ilə birlikdə əlavə dəstəkləyici məlumatların və şərhlərin təqdim edilməsini;

3. Şəffaflıq və hesabatlılığın yüksəldilməsi məqsədilə "Sair gəlirlər" in tərkibinin açıqlanması və sığortaedənlərin Fonda əvvəlki dövrlərdə yaranmış borclarının ödənilməsindən daxilolmaların ayrıca əks etdirilməsini;

4. Cari ilin qalığının proqnozlaşdırılaraq gələn ilin büdcəsində gəlirlər qismində nəzərə alınmasını;

5. Bütün sahələrdə, xüsusilə də qeyri-büdcə sektorunda MDSSH üzrə mövcud potensialın tam nəzərə alınması ilə MDSSH üzrə proqnoz göstəricilərinin daha əsaslı müəyyənləşdirilməsi və qeyri-büdcə sektorunda yığım səviyyəsinin artırılması istiqamətində fəaliyyətin gücləndirilməsini;

6. Fiziki şəxslərlə hesablaşmaların aparılması sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilərək gücləndirilməsini;

7. Debitor borcların aradan qaldırılması istiqamətində qanunvericilikdə nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin həyata keçirilməsi yolu ilə bu sahədə fəaliyyətin gücləndirilməsini;

8. Sanatoriya-kurort yollayışlarının satışından daxilolmaların düzgün proqnozlaşdırılması və dəqiq uçotu məqsədilə AHİK-lə qarşılıqlı əlaqələndirmə və məlumatlandırma fəaliyyətinin gücləndirilməsini;

9. Pensiya ödənişi üzrə dövlət büdcəsinin öhdəliyinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi istiqamətində fəaliyyətin davam etdirilərək gücləndirilməsini;

10. Əmək pensiyalarının ödənilməsi xərcləri üzrə proqnoz göstəricilərinin cari il üçün meyl nəzərə alınmaqla dəqiqləşdirməsini;

11. Keçmiş dövr üzrə pensiyaçılara ödənilməli olan vəsaitlərin uçot-hesabat sənədlərində kreditor borc kimi uçota alınmasının təmin edilməsini və həmin xərclərin də proqnozlaşdırmada nəzərə alınmasını;

12. Əlilliyə görə pensiyaya çıxma şərtlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bu pensiya növü üzrə ödəmələrin vətəndaşın ödədiyi vəsaitlərə uyğunluğunun təmin edilməsi istiqamətində fəaliyyətin davam etdirilməsini;

13. Uzunmüddətli dövr üçün pensiyaçıların etibarlı sosial müdafiəsinə nail olmaq məqsədi ilə pensiya təminatı sisteminin maliyyə dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsi, pensiya təminatının vətəndaşların sosial müdafiəsinə və layiqli həyat səviyyəsini təmin etməsi kimi Konsepsiyada nəzərdə tutulan məqsədlər baxımından, həmçinin pensiya təminatı üzrə vəsaitlərin daha geniş əhali kütləsini əhatə etməsi və vətəndaşlar arasında ədalətli bölgüsü məqsədilə pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində fəaliyyətin aparılmasını;

14. Ümumi pensiya xərclərinin səviyyəsindəki dəyişikliklərin ÜDM-in səviyyəsindəki dəyişikliklərə müvafiqliyinin təmin edilməsi istiqamətində fəaliyyətin davam etdirilməsi, ÜDM-in artım səviyyəsinə müvafiq olaraq pensiya xərclərinin də planlı artırılmasının təmin edilməsi və bununla da pensiyaçıların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi istiqamətində fəaliyyətin davam etdirilməsini;

15. İşləyən əlil pensiyaçılara ödəniləcək aylıq pensiyanın məbləğinin pensiya sisteminin fiskal dayanıqlılığı baxımından optimallaşdırılması istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsini;

16. Əmək pensiyalarının təyinatı və ödənilməsi üzrə proqram təminatının təkmilləşdirilməsi, fərdi identifikasiya nömrələrinin (FİN) sistemə işlənməsi ilə pensiya təyinatındakı təkrarlamaların qarşısının alınmasını, Fondakı müvafiq məlumat bazalarının dövrü olaraq üzləşdirilməsini;

17. Fond tərəfindən əmək pensiyaları üzrə vəsaitlərin xərclənməsinə nəzarət fəaliyyətinin gücləndirilməsi ilə vəsaitlərdən təyinatı üzrə və sərəməli istifadənin təmin edilməsi istiqamətində tədbirlərin görülməsini;

18. Əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlərin məbləğinin, orta aylıq əmək haqqının proqnozlaşdırılan artım səviyyəsi, xərclənmiş vəsait və kontingentin

sayı üzrə əvvəlki dövrlərin statistik göstəriciləri nəzərə alınmaqla, daha əsaslı yanaşma ilə proqnozlaşdırılması istiqamətində fəaliyyətin gücləndirilməsini;

19. Müvafiq kontingentin sayı, həmçinin icra səviyyələrini nəzərə almaqla uşağın anadan olmasına görə və 3 yaşına çatanaqədək uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinət növləri üzrə proqnoz göstəricisinə yenidən baxılmasını;

20. Fondun yığım funksiyasının vergi orqanlarına verilməsi səbəbindən Fondun aparatının və yerli orqanlarının saxlanması xərcləri üzrə proqnoza yenidən baxılmasını;

21. Fondun mərkəzi aparatının və onun yerli orqanlarının saxlanması üzrə xərclərin idarə edilməsində nəzarət fəaliyyətinin və inzibatçılığın gücləndirilməsini.

Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilmiş Qanun layihəsi ölkə qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun hazırlanmışdır, sosial və büdcə siyasətinin ümumi məqsədlərinə, Azərbaycan Respublikasının büdcə sistemi prinsiplərinə (vahidlik və müstəqillik) müvafiqdir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, Qanun layihəsinin Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində müzakirə edilməsi tövsiyə olunur.

Rəy Hesablama Palatası Kollegiyasının 29 oktyabr 2018-ci il tarixli Q-136 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
HESABLAMA PALATASININ
SƏDRİ**

VÜQAR GÜLMƏMMƏDOV